

dramatis Magistra est, & Poëtria: illa personas inducit, & distribuit. Breuem dedit non quaras longam: egenam: non petas regiam: quamlibet tribueris, eam ingeniose representa. Tui muneris solum est commissam personam aptè effingere, non eligere: hoc Magistri est. Si dedit agere mendicum, ægrotum, claudum, humilem, calamitosum; hoc cura, vt bene agas, non vt aliud. Non est gloria Actoris fabulæ, quod repræsentet angustissimum Principem; sed, quod bene. Maior laus est, si stultum, aut mendicum, aut flentem aptè simulet, quàm si Philosophum, & Regem. Id etiam, tanquam bonus histrio, qui non solum bene Prologum, sed & medium, & catastrophæ fabulæ agit, cures primordia, medium, & finem vitæ rectè agere. Is optimus repræsentandi modus, si actione aptè exprinas idem, quod ore: si opere repræsentantes doctrinam.

LIBER

LIBER SECVNDVS,
DE ARTE
VOLVNTATIS.

APPENDIX I.

Tolerantia, & temperantia rerum.

NUNC restituo me operæ. Insi- *Cap. 1.*
stam, & appendam alia. Sub
eamdem recutiã incidem fer-
rum idem. Plures ictus eunt ex-
trã, plures irriçi, vt aliqui certi
pangantur. Ad amoris modum redeo, quia fi-
xam sibi, constantemque voluntatem velim.
Reperã partim eadem. Non vna, aut altera mal-
leatione claus figitur, plures repetis, deinde
tentas, rursusque recutis, donec firmum videris.
Neque tantum erudire exopto virum, malleum
facere. Brevis est doctrina beata, id est, bonæ
vitæ; ipsa tamen opus prolixum est, & difficile
suaderi, quod facile disci: omnium quippe res
facillina, & in promptu est, bonum esse, si alia
erudiremur, quam Antisthenes dixit necessa-
riam;

H

riam;

ria; ego addo omnium difficillimam disciplinam, dediscere mala. Alia iam appendam, huc expendam documenta consequentia eorum, quæ diximus: ex quibus duas pacis & lætitiæ ansas inuenio, tolerantiam, & temperantiam: his regatur, quæ te reget benè, voluntas. Velut equorum gubernatio, freno, & calcari constat: cohibe te in bonis, instiga te ad ferendum mala, & velut vmbriticum equum super ipsa, quæ te atterrent, coge te gradi, pessumdare; dedisces metum fortunæ, qui virtuti rudes facit. Tolerantia malorum, est temperantia honorum. Non facile dicam, vera maior sit: illud certum, æquè oportere pati multa, ac velle pauca. Pauca tu potes, & multa in te potest fortuna, in quam maxime patientia potes maxima inter virtutes, quæ

vincit inermis,

Armatusque solet vincere sæpe viuos.

Cap. 2.

Sicut non magni constat benè viuere, sic nec discere. Duobus verbis resumitur tota voluntatis ars, tolerantia, & temperantia. Hoc est omne pacis mysterium; Eleusinum crodes, ignotum nisi sacris animis. Hi sunt Lares tranquillitatis, Penates bonorum. Hanc Philosophiæ summam cum Epicteto puta, ἀνάγκη, καὶ ἀσκήσις. Non obtinet, nec retinet gaudium, nisi qui sustinet, & abstinet. Hac sunt cardines quietis, & virtutis. Ut pacem obtineas, abstine, ut retineas, sustine. Rarus possessionis modus. Recusando consequeris, excipiendo conseruas: recusando crepundia fortunæ, excipiendo flagra. Hac solum diligera

Sustine,
abstine

diligentia Hieronicam fortunæ se putavit Diogenes. Cinxit pinu tempora, Isthmica cæremonia, velut sacrorum victor certaminum. Iustus, ne illegitimè honorem vsurparet, se respondit, duos Antagonistas vicisse, voluptatem, & dolorem; illam, quia abstinuit; hunc, quia sustinuit. Ne imbellem te putes: habes temperantiam, & tolerantiam, egregia stratagemata aduersus astutias, quibus in te molitur fors. Siue vi, siue dolo aggrediatur, omnia studia sua præuertis. Impetus, & illas iras repentinas non simulatas frangis tolerando: artes, & fera, altaque omnia odia, consiliis, cunctatione (fortissimo armorum genere) armata temperando, dum furit. Syncerus est iracundorum, & sine artificio motus. Statim dura, acerba, ut obuia & simplicia tela, & palam arma torquet. Dum odit, lenta est: non vi sua contenta, insidias tentat: dolos, & dolorosissimam miseriam post felicitatem adornat felicitate. Omne suum tormentum, omnis apparatus & machina turbandis, deturbandis; inquam, nobis istud est: quia dat, quæ nolumus; negat, quæ volumus. Resistis, si abstineas his, sustineas illa.

Verum hic geminus noster morbus, quo grandi concepta proposito aboritur cum felicitate virtus, inuerse nolle, & velle; fastidire, & appetere: vtrumque absurdissimè, præposterè. Appetimus intempestiuè, cum necessaria est necessitas, quæ nihil aliud carenti est, quam optaret appetimus, inquam, quando, & quæ fortuna non

Cap. 3.

H 2

ser.

fert. In Ianuario cerasa querimus: ipsa se pur-
niant vota nostra: hyemat plerumque fortuna.
Quid aliena concupiscis? Tempori seruiendum
est, ne seruias fortunæ. Egrotamus pica, velut
grauida, quæ abominatione stomachi, & appe-
titu laborant, fastidiunt salubria, & vt miseris,
iucunda: appetunt absurdos cibos, siue non cibos,
gypsum, cynemiam, carbones, sordes, in
hyeme vernos fructus, in vere hybernos. Quid
putas, est, abstinere, & sustinere? Opportunum
fortunæ esse, scite nolle, scite velle, non cupere.
Abstine igitur: alioqui, quid cupiendo facis, nisi
dilatare limites fortunæ, extendere scopum
suum? Licet nolit, telis suis te attinget. Non in-
terest, cæca sit, quominus sagittaria certa: si sco-
pus vbivis, si omnia sit, errare exoculatus ne-
sciet. Etiam inuita aberrare illa vulnere non
sciet in eum, cuius cupiditas per omnia oberrat.
Sine collimatione ferit, si spes quocumque col-
limat. Nullum telum in casum cadit in confer-
to agmine. Tantum patet eius scopus, quan-
tum vota tua.

Cap. 4.

Scias in dimidio voluntatis circa hæc exter-
na, & quasi in contractiori arcu totam poten-
tiam habere. Præsumere omnipotentiam posses,
in tota, aut altera voluntatis parte, nec dimi-
diam: dicam penè nullam. Duo sunt libertatis
membra, velle, & nolle; potentissimum hoc la-
certum; infirma illa manus: quidquid non habes,
nolle potes. Sed nemo potest habere, quidquid
vult habere. Cum nolis, potes in omnia; cum
vis,

vis, in nulla. Fortuita sunt, paréntque fideliter
fortunæ infidæ. O quantum ærarium est, quam
prouisa panoplia aduersus sortem subitam hæc
conciisa cupiditas! Quid angimur? Valemus ad-
uersus casum, & nimium valemus, cùm dimi-
dia præualeamus voluntate. Manca alterius ma-
nus sufficit, & claudicans, vt sic dixerim, asse-
quitur refugam, alatanque felicitatem. Cito,
certo, felicisique te locupletauit, quam thesauri
Cresci: isti mendicitas etunt coram te nihil vo-
lente, coram voluntate non mendica. Securè per-
illam diues es, siquidem es, cùm vis; nimirum,
cùm nihil vis. Pauperem tunc facis fortunam.
Quid maius optare potes, aut quando magis di-
ues? Nihil in te habebit, nihil in se, quo tibi pla-
cere possit, fallere dico. Diores eris Atalio, si At-
talicans contremnas supellestem, & potes. Ma-
ior vis quam Midæ voluntati tuæ est: non est
opus contactu, in absentia plus valet: si quidem,
cùm vis nihil velle, habes omnia, etiam quæ non
videris: quid mirum, si quæ nec optaueris, aurea
paupertate locuples? Egregiè Eulebius philoso-
phatur: Πλάττων γὰρ νομίζειν τὸν ἠγροῦµενον ἔχειν
τὰ ἀγαθὰ τὸν δὲ αἰὲ ὀρθοῦµένου προσήταρα,
καὶ πικρῶς μὴ ἐπιθεῖν τῷ τοιοῦτῳ λαμβάνοντα, ἢ
εἰ Μίδα πάλαι µάλλον, πίνοντα καλέω καὶ Ἴσον,
ἐκείνῳ ἢ ἀνάγκης ἄνευ. Συγγὼν ἐκείνῳ. Idem ait,
φιλοχρηµατίῳ ἄλλοθεν τὰ κτῆσιν ἀπεβαλλόμενα
µάλλον ἀνύσειν, ἢ ὁ ἐπ' ἐκάστῃ ἡµέρᾳ πᾶσι
ἀπᾶσι ἐπιτηγροῦµενῳ. Quare solum diues es,
solum omnia in voluntate possides; si quidem opas,

Ille diues
existimã dicit
est, qui se sa-
m possidere
sibi persuasit:
cũ verò, qui
paris semper
adicitere pro-
perat, acqui-
rendique sa-
uitate nul-
la capiunt, est
Midæ fuerit
opulentior,
pauperem, ac
irum appello,
quo, scilicet,
omniũ non
minuũ est
pauper in
animo.

irrationabilẽ
auaritiã
cisiũ consu-
ment abĩcã
res paria,
quã cre-
scentes quisi-
die immensa
opas.

omnia nolle in voluntate est. Vbicumque dixeris, sufficit; vniuersa habes. Quid dicam? Plus habes, quam habere possis. Superfluum tibi omnia. Si non credis habiturum, crede saltem tantundem, aut maius habiturum, non indigere, superuacua habere.

Cap. 5.

Ad eò immoderatus est usus, siue immodica vsua temperantia. Nec minorem tolerantia puto. Est fortasse facilior: postquam doctus abstinere fueris, tunc bene sustinere poteris. Ex cupiditate armatur impatentia, & spes nostræ partium timores. Abiice illas, & scies, aliquando posse irascentem fortunam cum gratulatione excipi, non tantum cum patientia. Crates, siue Zeno, magnus quidem, quicumque sit, aspero Neptuno exoneraturus mercibus nauem libens, lætus opes suas in mare iecit, & gratias fortunæ agens, inquit:

Benè, ò Fortuna, bonum mihi magistra.

Εὖ γ' ὅ τ' ἔχῃ, μοι τῶν καλῶν διδάσκαλε.
Tunc quoque dices ob ipsum infortunium fortunæ benedicens: Benè est, ò Fortuna, magistram te mihi exhibes boni. Euge, euge, curatrix sollicita animi. Gratias ago, quod venias reportatura, quod ego diu iam debuisssem restitutus ad te mittere. Gratiam hanc à te habeo, quod dediisti usum, & tollis ab usum, nec pro usu vsuram exiges. Me admones. Malo consilium tuum, quam gratiam. Intellego, quid dicas. Ad fugem me colligam, ad virtutem, ad me, ad Deum. Priuilegio mecum vteris. Non tantum citas ad virtutem, sed cogis. Benè vocatus sum nauis contra-

ta:

ta: inde integer curabo esse. Ecce & aliorum oblita es, quæ tollere potuisti, tuo iure stant omnia. Tot mihi dedisti, vt perderes memoriam. Ego benè recordor, & te monebo: cape adhuc aliqua tua, agnosce omnia præter me; nec digna humano animo puto, quæ tu adhuc contemnis. Vtinam sic cum fortuna ageremus, vt ille senex, grassantibus latronibus: Quæcumque, inquit, vobis videntur, tollite. Fecerunt ita, solo maris pro præter spem relicto, quod ille accepit, & insequutus illos, clamabat: Accipite etiam illud, quod tollere obliti estis. Fortasse istam comitatem mirata fortuna, etiam restituet omnia: restituerunt & prædones. Christianus reiciat fortunæ nomen, & diuinam manum in his noscat, & osculetur.

Cap. 6.

Si adhuc rapax & trux ingenium sortis non excusaueris, non eris, vnde iuste accuses illæsus. Tutò si te colligas sine voto, & spe, diminuta fortunæ præda, in ipso illius scopo & paupertate expectare sua iacula licet. Credo nullibi fortasse securius. Imperitum sagittatorem cum vidisset Stratonicus, iuxta scopulum confedit, illic se ratus securiorem. Causam reddidit: Ne me feriat. Cæca fortuna dicitur, in scopo suo manere: illud minus attinget, quod intentat. Quin cadant in te omnia iacula, incruentus manebis, dum sine cupiditate. Si telo primam ferri aciem perfrigeris, nulla nocendi vis hastili manet. Cuspis fortunæ cupiditas est nostra, postquam detraxeris illam, sine mucrone erunt sua arma: tu

H 4 sine

sine vulnere. Luforia tela cruorem non gustant.

Cap. 7.

Iam arbitror longa Epictetum epitome resumpſisse: philosophiam, cum duo verba, Abſtine, & ſuſtine, dixerit eſſe. Superfluit dimidia oratio, altero verbo ſatis conſtat, Abſtine, dico. Nemo eſt, qui nihil velit, ſi nolit aliquid, præfertim quod habet. Hoc ſuſtinere, eſt, non velle, niſi quod tenes. Limpida itaque & alba cupiditatis voluntas, leuem fortunæ ſarcinam ſentiet: ex ſe enim fortuna leuis eſt: ſed grauiores ſarcinâ ſuâ clitellas habet cupiditates humanas, ſine quibus nullum onus imponit nobis: nullum ſine deſideriorum clitellis incommodum accommodat: nihil nos onerat, niſi vota, quæ tamen mala plerumque inſcij, vnde onus veniat, multiplicamus, vt alleuiemur; excreſcente tamen miſeræ pondere. Quidam ruſticus fatigatus ex aratione, regressurus in villam, aratrum aſello alligauit; inſuper aſcendit: ſed nimio grauatus opere aſellus progredi non poterat; tunc ille deſcendit, ſuſque imponens humeris aratrum, iterum aſcendens ad aſellum inquit: Nunc procedere potes: non enim tu; ſed ego aratrum ſero. Non iſto minus ridiculi ſumus ruſtico. Curas & cupiditates noſtras, quæ noſtrum non opprimunt, ſed obrunt gaudium, nouis curis & votis tueri & alleuiare ſtudemus. Nihil profectò aliud facimus, quàm integrum onus priſtinum retinere, & pondera nobis noua imponere. Donec toleramus cupiditates, ſumus nobis into

intolerabiles ſine vlla adhuc fortunæ grauitate. Excuiamus illas, exoneremur ſpe: tunc ipſam fortunam leuem repetiemus, & nos, & illam ſuſtinebimus. Quæcumque ſuſtinere licet non ſuſtinenti futura; grauiã profectò onera, quæ ſe mirè accommodant, vt nos grauent, ſuamque multitudinem aptè componunt, vt quæ tempus non capiet, capiat cor miſerum: pendentia enim non tantùm mala, ſed bona moleſta ſunt. Ex ipſis malis non tot poſſunt venire ſimul, quot poſſumus timere. Pauca ſunt pila, quæ vna vice mittere fortuna poteſt; & niſi adiuuaretur deſideriis noſtris, citò videremus exermè, & inani pharetra. Eſt itaque patientiæ matrix, abſtinentia cupiditatis, pari titulo, atque patientia malorum, & bonorum.

Cap. 8.

Cæterùm, cum patientiam nomino, non dico ſimplicem. Non eſt patientia tantùm malorum, eſt & bonorum; & horum interdum difficilior. Illa eſt, cum pateris: hæc, cum agis. De iſta poſtmodum diſceremus. Aliis diſtribuitur modis patientiã diuino Ephrem triſariam: aliam dixit patientiam erga Deum; aliam erga Dæmonem; aliam erga homines. Ego quartam adicio moleſtiſſimam, erga ſe. Siue in vniuerſum biſariam partior patientiam, & aliorum, & ſui. Iſta maior, quantum diſtat ſuſtentare, quod reclinat, aut quod incumbit; ſuſtinere humero, aut tergore. Difficilius eſt ferre, quod ſupra nos eſt, quàm quod iuxta. Iumenta minùs poſſunt portare, quàm vehere: in vno homine fatis habent, quod

baulent; sed familiam trahunt. Omne momentum tranquillitatis, patientia est, magnum pacis sacramentum, tuta securitatis ara, præco & caduceus felicitatis. Quid iuuat, si cum exteris non configimus, si intellinæ affligimur tumultuante in se corde? Nobis ipsi pacifici sumus, & trucidato appetitu patientes nostræ tristitia, nostræ adhuc impatientia, aliquando & patientia.

Cap. 9.

Quemadmodum nihil magis contingens, quam pati; nihil reputa magis tibi necessarium, quam patientia. Naturale omnium humanorum malorum medicamentum est, quo velut dictamo expellimus aciem, ferrumque damnorum. Non iniquius actum nobiscum, quam cum feris. Aper hederam suam habet, draco syluestrem lactucam, anguis marathrum, testudo culinam: aliis vicinior medela data est, ipsa membræcani lingua balsamum est vulnerato. Homini bus vniuersale pharmacum, silentium, & patientia est. Quid contingens pati, dixi lam emendo, necessarium est: quare necessarissima patientia, qua solum fit, ne patiaris, anticipata quadam dote. Impassibilis patienter patiendo fies. Invulnerabilis animus, nisi solum impatientia est, velut Achilles calce. Nec maiorem artem patientiæ putēs, quam si non vltro, saltem non inuitē pati. Compendio quodam se à labore, & supplicii vite liberat, qui facile tulit. Sponte feratur necessitas. Manus, pedes, artus reliqui, suis potius deficient muniis, quam inefficaces & stupidi patiendo reddantur. Infirmi, muti, penitus

nitus adhuc rescissi, non inepti fiunt passioni. Egregiè Herodes Sophista, dum podagra & chira gra laborabat, Cum, inquit, edere oportet, manus uon habeo; oportet progredi, non sunt mihi pedes; oportet dolere, tunc & pedes mihi sunt, & manus. Ita integri semper ad patiendum sumus. Satis hoc monstrat integritatem viri in patientia esse. Ad eò necessarium est pati, vt deficientibus manibus, non deficiat pati manibus. Quid, rogabis, posse pati illis, sine illis? Dicam: Non habere, non posse illis pati. Nihil deest homini labori suo, etiam si desunt artus: inò hoc ipso minus deest.

Altè, & in medullas cordis demittenda vox Cap. 10.
Themantæ illius: Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum. Intueere, quid desit volucris, vt volent: totæ in hoc positæ sunt, rostro acuto vt scindant, proræ loco, ærem, alarum remigibus actuosæ, oblongioribus suo ordine penulis, ex vtroque instructæ latere velut transitis, cauda clauis instar est, qua flectuntur & gubernantur, pedibus collectiis, digitis spatis, vnguibus aduncis, quibus tanquam anchoris aptè hæreant suis portibus ramis. Licet nunquam volare vidisses, hoc ipso quòd volucrum cerneres structuram, diceres ad volandura facta ista ætheris nauigia. Non minus homo deoq̄tis labori nascitur: intueere illum: nihil notabis deesse, vt patiat; etsi multum desit patientia. Tota hominis conditio in hoc videtur affabrè elaborata: rudis, vt laboret, vt pati possit: non instru-

Etus pennis, vt auis; sed egenus, infirmus, nudus, exermis, adhuc sui sepe destiturus. Vndique sua nuditate, & egestate adornatus est passioni, vt auis calo. Omnia obseruabis, dum neque necessaria vitæ habere videas, habere necessaria, vt graue sibi sit vel viuere: que, nammodum passer leuitati suæ habet, quod necesse est. Id inter est, quòd aibus deficere instrumenta volandi, non homini patiendi. Ad eò fida natura est nostræ conditioni, vt quod nostra refert, non considerit casui. Ceruo currere deficiet, lupo prædari, leoni timeri, non homini posse pati. Maior rerum nostrarum cura est. Non temerè nobis data defutura, si profutura.

Cap. 11.

Vitæ humanæ primitiæ, fletus est; primi flores, lacrymæ: inde auspicia sumit. Non ante nascitur homo, quam patitur; imò de ipso gemit ortu. Primum lucis tributum, pati est: inde per reliquas ætates pendenda sua, vt Blesensis ait, vt ætigalia miseræ. Arbitror, qui hanc pensionem indignè fert, qui laborem recusat, indigniùs æstimare naturam dignissimam, hominem dico, & hoc ipso dignum, vt non sit. Iniuriam dignitati humanæ facit, si dignam patientia non censeat; & minori, vili, inquam, se taxet præmio sui. Ferat adultus, quod infans tulit; nec pudeat consecrationis suæ, qui non priùs sentit lucem, quam dolorem. Hoc est primum, quod docetur, quod vltimò discitur. Omnia animalia suas statim agnoscent vires; rudis homo nascitur ad omnia, nisi ad lacrymas; sed oportet erudiri ad lacrymarum

rum causas. Omnia discere opus habet præter luctum. Omnia illi labore conitanti; solum sponte habet lacrymare. Vnus homini fletus datus gratis; cætera non sine laborum pretio: sed datus fletus gratis; quia omnium laborum appendix, leuamen sit. Opportunum necessariis doloribus delinimentum adiungit natura, lacrymas. Istud præparauit oleum mitigandis fortunæ plagis, quas duriores sentimus sine hoc vnguento natiuo. Illa enim vulnera, quorum sensus non effluit per oculos, grauiùs feruntur. Puto iam naturale esse homini pati, cum solus à natura habeat flere. Violenta est omnis vitæ huius felicitas externorum, & inuitus hic addititius fortunæ splendor, inde breuis est: nihil violentum, perpetuum. Modus naturalis hominis, pati est. Miseria creditur: sed sine patientia, fateor. Non deficit natura in necessariis; minus providentia diuina, & gratia: nunquam igitur deficiet pati, necessarissimum humanæ vitæ. Inuitus sunt plures, qui non riserint, nemo, qui nunquam fleuerit. Ipse Democritus flendo est natus. Nemo sine labore, sine dolore nullus.

Cur, quæres, homo beatitudini vnicè deo-
 tus nascitur ad laborem? Cur flendo se dedicat
 gaudio? Vnum istud animal capax felicitatis, cur
 capax duntaxat fletus? Nascitur ad virtutem,
 proximum felicitatis organum. Quare ad labo-
 rem, qui massa, & vt sic dixerim, argilla virtu-
 tis est, nulla sine difficultatis elemento, nulla sine
 laboris emitur nummo: Neque paucorù officio-

rum materiam creant. Nisi homines essent indigi, vnde misericordia? nisi infirmi, vnde constantia? nisi dolentes, vnde fortitudo? nisi egeni, vnde liberalitas? imò nisi mortales, vnde immortalitas contempta morte? iam fortasse tenes momentum collationis, cum homo comparatur aui. Naturâ volucris pennis se atcollit super humum: inde ima ista despeçtura, in caelestium vicinia degit: cum ad terram se demittit, adhuc super nos, aut in arboribus diuersatur sublimis, aut super teçta nostra insidet quieta, aut in præruptis habitat secunda, in eminens aliquod semper affectat. Homo pariter cælo natus, & despicientiæ huius terreni punci, illuc se euehit laboribus, velut alis assurgit suis aquila in aethera. O salutare consilium! ô diuinæ providentiæ studium, & inuentum! Eius nobis necessitas imponitur, cuius pretium nostra vota citare debet. Vtilitas necessitati eisdem colligatur catenis. Satis hoc ad patientiam. Scitè quidam Arabs inquit: Sepes tolerantia, vtilitas: namque vt necessaria sit nostra vtilitas, labor necessarius est. Quantumuis in alcuius sinum totam cornucopiam vacuefaciat fortuna semel prodiga sine penitentia, aliquando laborem & inopiam sentiet. Pompeius, & Darius siti afflictæ fuerunt: tot stultiorum domini, nihilominus stillam operantur. Torpuit aliquando Alexander frigore, qui ferè fuit dominus Solis, tantum in domo sua Oriente valuit, vt nil, nisi vetare oriri, reliqua esset tyrannis.

Sunt

Sunt præterea, quia necessarius labor, alij quoque labores necessarii, voluntarios dico. Elegit Philosophus in hoc Eusebius ait: Πόροι οὐκ ἴσθισι πόνοι τοῖς μετὰ ταῦτα ἀναγκάσιοι ὄντι ἀντὶς ἐπιτελεῖσθαι ἡδονὴν ἀλλὰ ἀποπονεύουσαι. Sed iam in hoc remedium laborum vides patientiam. Qui vltro patitur, non patitur, quod necesse est pati. Clauus clauum trudit. Mortuus venenati applicito item veneno mitescunt: idèd necessarius laboribus sunt necessarii voluntarii, vt violenti non sint inuiti. Sed nec graue foret, esse necesse pati, nec molesta necessitas naturæ, nisi nos, vltra quod est, necesse fieremus necessitati, & miseri. Mala augemus adiuumento nostro; propter ineruditionem, ait Diphilus: qui etiam beatum monet, discere miserias. Quid rationabilius mortali, quam doceri mortalitatem suam, labores vitæ, quædam mortis lemmata: Quid salutaris, quam discere periclitari, vt dedicamus fortunæ reuerentiam, cuius omnia ferre onera debemus, ac si operamus?

Magnum rudimentum patientiæ est, volètem pati, sin minus expectantem. Mirum est, cum nihil frequentius obuersetur in vita, quam labores, vix suaderi futuros: antea dolemus, quam posse credimus. Plerumque fidem miseriæ nostræ nihil nobis, nisi ipsa miseria facit. Præparandus quoque animus est, interdum probandus, & infortuniis imponendus lufordis. Nec Democritus audiendus. Dicebat: Si quæ sunt

Cap. 13.

Voluntarij labores necessarii sunt laboribus in posterum ementur: quos facilius tolerabis ille, qui sponte sua præexercitatus in ipsis fuerit.

Cap. 14.

per

perpetiendi, discere liceret, & non perpeti. Bonum esset discere: sed, si perpetienda sunt omnino, quid iuuat discere? perpeti enim necesse est. Ridiculum placitum, credo: si sapuisset ipse auctor, nihil aliud risisset. Iuuat discere pati mala: sed nos non malos fore. Iuuabit discere pati, si non ut mala non sint, saltem ne mali simus: erimus impatientia. Præterquam quod ipsa mala vitamus; vulnera, plagas nature, fortuna, furoris, alicui fortasse & sui vitare non possumus: sed hæc mala non sunt, sed vaginæ malorum. Mala inde contra se distringit, aut opinio nostra, aut impatientia. Bion aiebat, magnum malum esse, non posse ferre malum. Absque hoc nulli potest vita suavis esse, ad quod eruditio sua est.

Cap. 15.

Baruat itaque animus rudibus laboribus, ventilationeque se instituat dolorum, ut ad seriam fortune manum, decretoriaeque iras callide, & iam doctus plagas excipiat. Sallustius quidam, qui simplicij ætate vixit, accensum carbonem nudo imponebat femori, & flatu ipse ignem excitabat, periculum de se facturus, quousque tolerare posset. Credo illum ignem extinxisse fulmina ardentis fortune. Si leuia sunt, quæ prævidentur; leuiora erunt, quæ prægustantur; cum iam subinde non timeantur. Sunt timores, dentes acutiores miseria, quibus intolerabiles morsus sentimus. Ineptè Sybarita ille, de quo scripsit Serinus, causam censuit Spartanae fortitudinis. Lacedæmonem forte fortuna

tuna peregrinatus adstupuit trucem illam disciplinam, quibus à pueris graui educabantur cruciati: tunc nihil ipsos præstare dixit, quod facile mortem in bello obirent, ne ita viuere cogerentur. Nesciebat mollis homo, quantum valeret labor contra laborem, & patientia aduersus passionem. Constantia illa Spartana, non desperatio fuit, sed firmata patienti virtus; quibus tantum dederunt voluntarij labores, ut non modò necessarios vite istos & vulgares sopirent, sed ipsam fati necessitatem occumbendo vincerent, in violentiam mortis violenti, dum non fecerunt inuitam morituris. Timidus veneni Mithridates assidua ciborum venenatione, tam innocens sibi omne virus fecit, ut nec volenti nocerit: ipse se damno fecit securum, etiam à se; & in adiumentum vite, nocumentum torfit: illum aluit exitium. Simili sagacitate oportet ad insidias, nescio, an dicam nature, præstrui. Laboribus assuescere præstat aduersus ipsos. Iuuabunt, quos timemus. Efficax patiendò præparatur vitæ antidotum, patientia.

Tanti præterea est assiduus labor, ut pro constantia sit, & sincerissimam hanc fingat virtutem. Gladiatores & pugiles, perditæ barbarique homines, si vel mediocriter exerciti, sine gemitu, sine gestu plagas accipere malebant, quam ignominiosè declinare: si quando decumbebant confecti vulneribus, mittebant ad dominos, quid velint, ut satisfactum iis esset, velle decumbere, iussique ferrum recipere, collum explicabant.

O fides seria in ludis! o fides ludorum in seriis
discriminibus! Non interest iam putes ludicram
fortunam, ludosque agere, quominus serio pa-
reas eum fide immortalis, usque ad mortem dico.
Stet sapiens ad iussa: ut ingenuus gladiator mit-
tat, renuntiet Deo, quid velit, satisfactum de se
sit, stare ad iugulum, veli magis plagam, quam
turpiter vitare. Sactum certamen sapientis &
fortunæ est: datur in spectaculum mundo, An-
gelis, hominibus, dicatum Deo. Patiendo vin-
cat æmulam. Gloriosiorem Olympicis palmam
obstinata dabat patientia, quæ cedentium manus
sustinendo fatigauit. Sapientis est, omnem ini-
micam violentiam lassare & vincere. Malè dixi,
patiendi: sed, patientia iam non patiens, & ne-
que peresus, nec percussus victor. Hac laus
Melancomæ fuit, frequenter per totum diem
decertabat: in vehementissimo anni tempore
parem se duobus æmulis sentiebat alterum po-
tuit antagonistam Solem ferre, tot manibus,
quot radiis in æstu pugnante. Vtrumque tole-
rando vicit. Cum victoriam citius obtinere ce-
dendo valuisset, noluit, nisi cedendo. Plagis opti-
mum que nique putauit à vilissimo posse vinci,
si ita cadat. Eam rebatur verissimam victoriam,
cum integer aduersarius & absque vulnere com-
pellitur succumbere. Tunc non à vulnere, sed à se-
metipso vinci.

Cap. 17.

Igitur, quod potuit in gladiatoribus & pugili-
bus vitium, & spuria patientia, poterit in te legi-
tima: & quod in Melancomæ consuetudo &
exerc

exercitatio valuit, poterit in te etiam ratio.
Quod ratio in Possidonio, poterit in te gratia: &
gratia, quæ in Eustachio plurimum, in aliis satis
præualuit, non in te vno amisit vires. Virtus
quidem Dei in infirmitate perficitur, utique sui
periculum exhibens. Anne tollendo infirmita-
tem à te, aut te illam tolerante? Hoc puto. Exi-
gua namque potentia gloria aduersus rem in-
firmam esset; qualis aduersus infirmitatem illa
est magna virtus, quæ in animum pollet, rem
liberam, quem firmum cum infirmitate susten-
tat. Plus gloriatur virtus Dei posse in te, quam
in infirmitatem tuam.

Verum, si delicatius remedium quaerimus, nec
rudibus audemus laboribus erudiri ad labores,
saltem spe præparemur, aut expectatione. Aciem
suam obtundunt mala ad obtutum nostrum, sed,
quia inflectimur ad fauores fortunæ, de qua sæper
benè cogitamus, etiam si maledicamus, & malè
sit de nobis merita, insperatos nos subito assultu
atterent. Non est arduus aduersus ardua appa-
ratus. Expectatio interdum sufficit, & quidem rei
mira, frequentique fide venturæ, & quidem sine
mora. Quid enim crebrius in vita euenit, quam
euentus extra votum? Sæpius in die quid do-
leas, quid saltem sustineas, occurrit. Mirum, cum
bis in die cibis contingat capi, ut tota die & vi-
ta præparetur; & ad laborem, dolorem, tristi-
tiam, quæ non duas modò in die horas, sed an-
nos continuos occupent, nunquam finis instru-
cti. Cum tam in manu nostra sic præparatio,
I 2 quàm

quàm in fortunæ animaduersio? Narta, quot vni stomacho requirantur, plusquàm sacrificio. Non se leui maiestate, nec quoquolibet ritu vult Deus venter coli. Quor homines occupat, coquos, lanios, piscatores, opiliones, venatores? Quor instrumenta, obelos, ahena, fidelias, caca-bos, vmulas, tripodes, gabatas, mazonomos, pelues, scobinas, sartagine, patinas, & sexcenta alia vtenfilia gulæ. Cui rei tantus apparatus? Vni palato semel, aut bis, mulcendo. O inepti nos! ad voluptates paramur, & non ad laborem; haud bis, sed fortasse, si non continuum, per momenta sustinendum. Quis ad aduentum hostis certum securus & quietus erit, & ad familiaris fortuitum occursum anxius? Quid, inquam, ad voluptatem nos prestigimus, ad quietem ipsam, non ad laborem? Spondis munimur, culcitris, pulvinaribus, sindonibus, stragulis; ad iucunda & mollia armamur, somnium, victum, quia frequentia. Frequentius occurrit, quid durum sustineas. Laboramus, vt sustineamus ventrem, & tergus: cur non, vt sustineamus totos nos, conditionem nostram? Cur non laborabimus, ne laboremus? Delicatus nimis sensus est securi: acerbus dolor non putantis: valide casus deiicit ferentem: molestissimè fortuna lassat quiescentem. Rudis & indoctus laborum impatienti se affligit & macerat animo inter ipsas blanditias cupiditatis, in ipso voluptatum sinu, & quiete.

Estimo impatientiam esse vigiliæ incubonem, acque ephialtem vitæ. Molestissimus hic morbus

morbus (nec enim sine sua molestia quies nostra est, nec somnus sine morbo, tam licet saltem ob numerum, cum tempus vigiliæ non capiat, cedere malis, & aliter quam repugnando quærere resistentiam;) aggreditur morbus, inquam, iste quiescentes, & pondere suo pressos videtur opprimere, præfocare, grauare sine vilo onere, nisi quod ipsi imaginantur, & interdum

Tolunt clamorem, quasi si iugulentur.

Et rursus idem Lucretius ait:

Multi depugnant, gemitisque doloribus edunt.

Ei quasi Panthera morsu, sanivæ leonis

Mandantur: magnis clamoribus omnia complent.

Multi mortem obeunt: multi de montibus altis,

Vt quasi precipitent ad terram corpore toto,

Exterventur, & ex somno quasi mentibus capti

Vix ad se redeunt permoti corporis astu.

Ad hæc maior omnium molestia est sine spe remedij irritis conatibus conari in imaginem ponderis:

Nec quicquam auidos extendere cursus

Velle videmus, & in medijs conatibus agri

Succidimus: non lingua valet, non corpore nota

Sufficiunt vires: nec vox, aut verba sequuntur.

Quæ expressior impatientiæ imago grauissimè incumbentis, iis potissimum, qui quieti & inertitiæ lux incumbunt? Sine onere, nisi quod ipsi putant, opprimuntur, clamant, frendent, repugnant casto conatu. Grauius onus sentiunt, quod

magis succutiunt; non excutiunt. Totum pondus impatientium est, nolle pondus; resistere. At, si aliquando euigilent ad se, & velint, quod necesse est, (ubi enim magis est rationalis voluntas, quam cum magis irrationabilis necessitas?) euanesceat illa. Non vi cum fortuna agendum, sed patientia; nisi quod & huius summæ sunt vires, portat omnia: etenim portat, quod vult portare, & hoc ipso quod vult. Tulit Samson portas ciuitatis Gaza; pignus fortitudinis, crinis fuit, quemadmodum & Pterelao, & Niso: magnum robur; sed infirmæ securitatis. Certius est patienti pignus vitium, non capillus à Dalila aliqua, aut Comethe, aut Scylla, muliebri & timida tondendus manu. Ipsum velle, securitas est roboris: hoc ipso, quod velit portare, non tantum potest, sed portat. Humerus patientiæ, voluntas est. Facilis animi fortitudo, non machina, imò nec lacerto, sed nec voto eget. Robur virtutis extra se non est.

Cap. 20.

Sunt etiam labores necessarii, si non ipsi laboranti, aliis laboraturis. Pro communi Reipublicæ causa etiam mortem ferendum est: pro publica totius nostræ naturæ non nimis erit conditionem naturæ. In exemplum interdum veniunt potest ferri, quidquid potuit. Detrahe inde, cur non multò minus poteris ferre, quam potuit alius: Ad documentum patientiæ, obfirmandamque ruinosam nostram conditionem prouicit æternæ mentis maternus amor, paternæque cura, per interualla, velut nodos, ad fragilis arundinis confi

consistentiam egregia documenta virorum, quibus fulciretur genus mortale, donec immortalis ipse sæculorum, vitæque Pater, in vita mortali nasceretur patientiæ & morti. Interim, ne sine aliquo speculo mundus esset, vicarios & præcursores patientiæ suæ præmisit. Primum in Abel titulum patientiæ, vt ait diuinus Aldhelmus, originalis dedicauit. Cui nimirum: Innocentiæ, quasi originali quodam iure, privilegio potius in cæteris iustis hereditaturæ pati, & patientiam. Nulli plus, nulli melius. Sed iam in hoc minus patiuntur, quam qui minus deberent, probi & iusti. Nemo sanctius patitur, quam quem iniquus pati videris. Reperitor laborum Adam fuit, patientiæ Abel: vicinum remedium perhibetur. Peccati inuentum mala sunt; innocentiæ verò tolerantia: ita vt res propria & peculium, charior & abundantior est iustis patientia. Cæterum, ille clamor Abelis posthumus, non impatientis fuit: non enim iracundæ patientis causam diuina ira ita ad se aduocaret: sed, vt inquit sanctissimus Petrus Alexandrinus, *ἄβελ ὁ δίκαιος, ὁ ἀδίκος ἀποθανὼν πρῶτος πάσων ἀσθενοῦν ἐδίχε τὰ σὰθρὰ ἕως τοῦ θανάτου τὰ θεμέλια διὰ τὸ ὄνομα, ὃ ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖ.* Ruinosa fundamenta iecit mors in iusto iniuste morienti, quæ ius solum ex iniquitate habebat. Possit euolare in ictu primo aberrasse, auspiciatus in scelesto Cain orsura. Merito tamen per aliena, & mala fide possessionem mortalium mors accepit in iusto & virgine, exterminanda iustius per iustum

Abel iustus, iniuste moriens, primus omnium hominum esse mortis fundamenta: propterea ad huc motuus loquitur.

iustorum virginem, ex virginibus patre & matre gemina natalitia natum. Ephrem dixit: Vlulare mors in suo initio. ostendens, quem si em esset habitura. Etenim ardea quodam naturæ vaticinio tunc clangere & vlulare fertur, cum emittitur à venatore falco occisurus illam. Mortua est mors ab illo, in quem nihil habuit; quæ solum locum habet, vbi peccatum est, vbi corruptio est.

Cap. 21.

Alius nodus mundi ad constantiam, post spatium contentanum, positus Iob, qui debuit patientiam post felicitatem, & post innocentiam. Nullibi patientia lætior, & magis secum contenta, quam in innocentibus. Vix idem contubernium probitas cum fortuna habet. Debuit cotricula sua aduersitate probata elarete. Nulla virtus sine labore est alimento suo: non commodè habitat, vbi procul annonam habet: ideo iustis & caelestibus viris vicinus est labor. Sua propterea sententia intercipio Eliphazem: De humo non nascitur dolor: nam nascitur aliquando de cælo potius, & ad caelestes, purioresque libentius venit, quam ad eos, qui sordidæ & terrenæ sunt vitæ.

Cap. 22.

Post Iob, ad interuallum competens, statutus Tobias, ad oculorum plagam pro chelidonia patientia vsus: obcaecatus ab hirundinibus, præstantius, quam illæ, pharmacum cæcitaris inuenit, cuius & maior gloria, quod portasse viuos, quam quod mortuos. Hic etiam post innocentiam, & licet non post felicitatem, post laborem patiens,

patiens, donec venit, qui etiam post impassibilitatem, Filius Dei: tanto exemplo digna patientia fuit: tam voluntaria passio necessitati nostræ patiendi erat necessaria. Exemplo ipso suo alexicacum vniuersi mali patientiam ostendit, atque Cyrenæicum Silphium animorum. Optime quidam ad I E S V M:

Παύσιονον ἡμῶν ἴσους, εὐαγγελῶν ὄντων.

Hoc aspirabat arcano hallucinās instinctu rudis sensus nostræ miseræ, Filium aliquem Dei ad patientiæ documentum, item & virtutis ideam: non inuenit; fecit sibi, proposuitque Alcidem filium Iouis, continuæ patientiæ, obedientiæ, virtutisque formam; in cuius laboribus & patientia nunquam maiori cum indulgentia posse mentiri sibi est visa antiquitas. Id censuit verè, laborem potius repugnantem esse, quam indignam rem Diuinitate, dignam virtute, necessariamque, vt duplici patientiam modo iuaret, & pretio patiendi, & dignitate patientis. Vicit iam figmenta humana veritas diuina, vltra quam mortalium vota licenter optauère, non sperarunt. Satis iam ex Filio Dei instructa patientia, blandimentum & panacea malorum. Vndique spirabat mansuetudinem I E S V S, vita, doctrina.

Ista constantiæ exemplaria proponenda sunt, non alia spurte patientiæ, & limitatæ fortitudinis, quæ, cum plura tulerit, non potuit ipsam fortem. Reuicio omnino, quod proposuit Seneca, alioqui sæpè verus, interdum Christianus, Caronis exemplum: nam & ruit ipse cum Republica.

I 5 *Quæ*

*Excitisti Ne-
panthes labo-
res solani,
salutiferum
adumen-
tum.*

Cap. 23.

Quæ constantia fuit in statu alieno? Qualis constantia, quæ constantem non sustentavit? sed victa est rebus, non d'co, labantibus, sed labentibus; non caducis modò, sed cadentibus, excisisque. Fateor spectaculum dignum, ad quod respiciat intentus suo operi Deus: fateor dignum vicum fortem cum mala fortuna compositum: sed non video pulchrum, nec magnoperè egregium, quod non in mollissimo Sardanapalo inveniam. Si spectemus Catonem post ruinas publicas, ubi stat vel priuatus paries; cecidit vir ille nullo impellente, si vir fuit, qui decubuit, vel ut ad magni strepitum casus femine intactæ corruunt. Quid? inquires, licet omnia in vniuersationem concesserint, custodiantur legionibus terræ, classibus maria, Cæsarianus portas miles obsideat; Cato, quæ exeat, habuit: honesta vox, adulatio est: non nisi quæ fugiat, dico. Non potuit pedibus, fugiit manibus. Quid refert? Utro libet fugiat modo, fuga est. Timor solers, inuentor fugæ, in illo sagacissimus, quia maior consternatio, in sperato effugio violentam viam reperit. At, cuiusnam timidus rei homo ille fortunæ toties baiulus? Eandem fortunam timuit? Quinam? Eam nonne diu tulit. Vtique. Sed error hoc fecit: putauit esse, quæ solet, inconstantem; expectauit illam mutari. Sed, cum pertinacem nouit, & semel seriam, formidauit postremum ictum; & blandius sibi consulens, sua manu composuit vulnus ad gustum. Non est magna patientia, quæ, ut vult, patitur. Potuit

iras

iras sustinere fortunæ, non odium. Leuis constantia, quæ solum ad impetum est, quæ constantem fortunatum non tolerat: breui tempore, etiam non nimis fortis magnum sustentabit onus; diu sustinere, & perpetuò, hoc est fortissimi. Vilis itaque & abiectus pugil Cato fuit: ab stadio fugiit, & impatiens reliquit in arena fortunam, non victam, sed adhuc non defessam, & gloriantem integro lactro. Quæ maior inconstantia, quàm eius, qui inconstantior fuit verfabili fortuna? Quis minus fortis, quàm qui fugit, currit prius, citiusque quàm illa. Iniuste constantis, iniuste sapientis, iniuste iusti, imò viri nomen Cato possedit, qui tam male de sapientia est meritis, ut casum aliquem, aut causam putaret dignam sapientis morte. Vtinam prælegisset conclusionem Theodori, non dissertationem Socraticam. Nullam satis magnam causam verissimè affirmavit Theodorus Cythereus sapienti esse ad vitam finiendam. Optima id probat ratione: istum enim, qui casus humanos contemnit, vitam propter eos relinquere, quomodo non contrarium fuerit illi, qui nihil bonum, quàm honestum, & solum turpe, malum asseruit? Vtinam ipsum Cato attendisset Socratem, damnantem *δωροψιλίαν*, & prohibentem præscripta statione egredi, non iubente summo vitæ duce. Quid igitur exaggeras magnum ducem Catonem, qui abiectissimus miles fuit? Reliquit stationem, abscedit loco suo, non paruit vitæ duci. Quidni, inquires, adhuc etiam studia

dia

dia vltima nocte tractabat? Opportuniora debuillet, & nescio, cum satis immortalitatem non didicerit: mortalissimæ enim patientiæ factus, cur tam citò voluit experiri, anne periret æternitas, si ipse non periret? quam expectare poterat, vt expectauit fortunam, quam vsque ad mortem suam mortalem æstimauit: non moretur interim immortalitas. Debebat proludere, & periculum constantiæ priùs facere, quam æternitatis.

Cap. 24.

Quæ igitur patientiæ, & fortitudinis laus fuit? Non fecit magis, quam mollissimi, Hamon, & Sardanapalus. O magnum Catonis facinus patrare tantum, quantum is, qui suos tractauit! quam foemina: Euaðne, Iocasta, Auctolia! quam meretrices, Sappho, Phædra! quam puellæ, Thybsbe, Biblis, Phyllis, Anaxarete! quam pueri, Iphis, Damocles! quam senes, Egæus, Sefostris, Timathes! quam infirmi, Aristarchus, Eratosthenes! quam furentes, Empedocles, Timagoras, Lucretius! Egregia laus sapientis viri, fecisse, quod amentes, quod pueri, quod puellæ, quod senes, quod languentes, quos impatientia, aut libidinis suæ, aut fortunæ fecit impatientes vitæ! Siue dicas, Catonem sibi manus consciuifse, vt fugeret fortunam, siue vt sectaretur immortalitatem, impatientiam non negabis, aut voti, aut timoris, & vtrolibet modo vitæ. Vtinam huius tam patiens fuisset, quam sitis. Illa clara vox, cum scientibus ardore & siccitate Libyæ copis, miles in galeæ orbem vix è pul

è puluere correptam vnam illi porrexit,

Mène, inquit, de gener enim

Miles in hac turba vacuum virtute parasti?

Vsque adeo mollis, primisque caloribus impar

Sum visus? Quanto poena tu dignior ista es,

Qui populo sitiente bibas.

Clarior & illa manus, quæ omnium sitim extinxit turbidæ modico effuso aquæ, cum

Sic concius ira

Excussit galeam, suffecitque omnibus vnda.

Immemor postea præteritæ virtutis, patientibus fortunam suis, ille solum pati noluit: populo seruiente, ille solum euadere voluit. Foret solatium omnium, videre Catonem miserum. Felicitas putaretur cum illo infelicem esse. Magnam sæuitiæ partem deponit fortuna, cum pariter in meliores sæuit. Si quemadmodum reiecit remedium sitis, reieceret remedium fortunæ, integræ gloriæ esset.

Oportet igitur patientiam etiam vitæ, quam *Cap. 25.* puto omnium maximam, habere, cuius duo clarissima specula in Iob, & Tobia habemus, qui non modò à fortuna prouocati, sed à coniugibus, suas tutati sunt calamitates in patrocinio vitæ. Alteri patientiæ mortis, vt quæ minor esset, suffecit exemplum Abelis, miro consilio dispositum, (vsquequò vtriusque patientiæ archetypum in Filio Dei posset respectari,) vastam & inexpertam mortem committere cum innocentia, vt primus efferi fati impetus obiectus patientiæ domaretur, cuius virtutis viribus retusa acie

acie sui tedi, fractoque robore, mitius inde fauciaret mors mortales. Iustus Abel primus ad exemplum moriendi ponitur, cum formidabilis vita fuit nomen mortis tunc illibate, ut eius tolerantiam doceret, & pro pharmaco porrigeret. At, cum experientia docti mortales aliud malum morte maius, vitam apud sapientes malam, apud miseros suam; positi sunt Iob, & Tobias ad patientiam vivendi, qui acerbiorum necesse vitam miseram, ne fecissent malam, tolerarent. Quod pariter facerent meliorem, docuerunt aliud pharmacum malorum præstantius morte, patientiam esse, & contra vulgus steterunt. Falsò enim istum commendabilem titulum morti arrogans Euripides appellavit,

Κακὸν μέγιστον φάρμακον.

*Maximum
malorum
pharmacum.*

Quasi ab ipso alibi non poneretur mors maximum malorum. Quare si & ipsa non sui pharmacum est, non est malorum medicamentum. Et iam satis magnum malum foret, non esse medicinam malorum, nisi maximum malum. Falsò item ab Æschylo dicitur:

Τὴν σὸλα ἐστὶ μὲν τῶν ἀνηκέστων κακῶν ἰατρὸς.

Ridiculè Medicus malorum incurabilium.

Ultimus Medicus morborum, mortis est.

Ἐσθ' ἰθὺνάδ' ἑ λυτὸς ἰατρὸς νόσον.
Si restat morbus, ipsa mors, medicandus; non est mors postremus morborum Medicus: sed nostrorum malorum curam æstimarunt vulgari Medico

Medicorum more, violentis, acerbioribusque agitudine potionibus medentium. Cata salus: quorum sanè morborum, imò & medicamentorum, fateor, medicamentum mortem. Citius & frequentius tollit morbum, quam aliud remedium: sed & ipsam non negant Comici acerbam, sicut nec potionem:

Κακὸς ἔστιν κρείττων, ἢ καλῶς θάψεν.

*Melius est
male vivere,
quam bene
mori.*

Tam pessimè apud eundem Euripidem mors proscinditur. Bonam mortem dicit peiorem mala vita. Quare inique prouisum mortalium generi, si præter mortem non aliud malorum venenum atque pharmacum esset. Imperita & mutila medicina nostræ conditionis fuisse, & cum certa sua necessitate necessaria desperatio per malum malis medicando, & malum aliquid sine medicatione relinquendo.

At integrè, & in vniuersum cautum est. Omnia mala curare non potest, nisi aliquid non malum: quamobrem non per mortem, siquidem & ipsa dicitur malatialis habetur etiam non malis, sed est solum malis. Quam igitur, quæres, istam dixerim vniuersalem malorum medicinam? Eam dico esse, quæ est ipsius adhuc mortis medicina: & quam nemo, nec maligni dixerunt malam, patientiam; quam, adhuc cum mala est, laudant non mali, & Seneca in suo Catone, & Dion in suo Melancoma, & Philo in suo Pancretiaste: ad eò optima virtus patientiæ est, ut sui nominis, aut imaginis reuerentia laudabile se fecerit à suis vitium calumniatoribus. Quid iam mirum, si

Cap. 26.

si cuius umbra protegit vitium, eius fauor, & substantia tueatur virtuosum? Hanc quoque dedit Leonides vnicam mortis medelam. Vindicet igitur hæc iure suo debitos titulos. Patientia est maximum omnium malorum pharmacum; incurabilem Æsculapius; vltimus Medicus mortuorum, ipse etiam non vltimus; mortis remedium; omnium durorum vnguentum; innocens damnorum medicina; suavis violentorum potio; & calamitosorum sacra, vt restituum quoque, quod Boetius morti vsurpauit,

Hoc patens vniuersi miseris Asylum.

Denique, ne illud negem, quod inuidia haud negauit fortunæ, patientia est, vt eleganter ait noster Zeno, Regina rerum omnium. Pressius dico, Regina fortunæ. Sed adiunge efficaciam medendi, facilitatem medicaminis. Non est opus adduci ex alio orbe, aut euiscerare terram, aut e fibris herbarum eliquare, aut e medullis animalium promere, aut Pharmacopolam adire, dicam, nec vouerem: iam habes patientiam, si velis pati: præstò medicina est, manuale pharmacum, vbique, in promptu, in te, ad omnia, ad omnes. Nec Medicum voce acciri est necesse: non vt mors, quæ vocantes & egentiores destituit, & læua in flentes oculos,

Surdæ miseris auertitur aure.

Cap. 27.

Hactenus dimidiam, & velut ex obliquo faciem patientiæ respeximus, & quàm sit de malis benemerita. Gratus omnis aspectus est, & si spectemus integrum e regione, toto ore fruemur, quàm

quàm sit etiam merita de bonis. Hæc sunt virtutis sacramenta, mala pati, bona facere. Vtrumque patientia splendide sustentat: cum qua malum non est; sine qua bonum non est. Puto ipsam emporium & Metropolim bonorum. Omnis virtus colonia patientiæ est: ab ea tantquam matrice deducitur. Suam illi virtutes debent originem, cuius pars inest & singulis, quarum focus, quarum Vesta, atque Lararium, patientia est, quod aut sacratius, aut gloriosius habent. Certe nihil necessarius: nam, sicut ex ære effecturus imaginem, prius dissoluit & fundit; ita difficilis, duraque materia virtutum per patientiam emolliri & eliquari est opus, vt elegans, spiransque statua Diuinitatis euadat. Non mirum à virtuoso requiramus laborem, si & à fibro. Hoc bonorum pretium lex quadam mundi iustissima taxat. Sultine, quod non vis, vt obtineas, quod vis. Labor est crumena boni viri; patientia, aurea moneta. Sola ignauia & furor inertia, pauperes facit, non solum bonorum corporis, & animi; sed & sui. Ipsam animam sine patientia non possident. Non nisi de hac confidit sua bona, siue natura, siue virtus, siue, quod magis mireris, fortuna. Nulli libentius, quàm labori, concredita felicitas copiam sui facit. Non sine colapho mulcet; non sine pane laboris pulmentum felicitatis editur. De fortuna verè dicitur:

Ὀδὸς πλωχῶν ἀπὸ τοῦ ἀνδρῶν ἐφ' ἑπ' αὐτῶν.

Anguis facile elabitur manibus, nisi ficalneis fo-

K

lius,

*Tanquam inspi-
da, sed ter di-
menti vis
pugna.*

lis, aut asperitate aliqua stringatur. Lubrica fortuna est: vix sine labore, aut exasperatione tenebitur. Et vt

Latius est, quoties magno tibi constat honestum:
sic & securius. Ipse labor, artha est contracta in posterum iactitia: ita velut pars adicitur. Labor antecedens obsonat gaudia succedentia. Quomodo modum fames naturale salamentum, cibum, ipsaque gaudia simul alit. Libentius respicit, quod suum quisque putat; & putat, pro quo laborauit. Titulus quidam possessionis est patientia, ius dat labor. Liberos cum maiore dolore editos chariores habet, & magis suos genitrix. Sauius, salubriusque subit post amarorem nectar: fauus acerbis herbis conficitur, non gustandus, nisi carpentibus thynum. Musca Attica non infidet Hymetto melli, quia nec amato thymi flori, ait Tzetzes:

*Musca non
insedit melli
Hymetto: non
apes illud
fauum obpo-
nunt ex thy-
mi. Musca
vero animos
sue sic infidere
thymo.*

Cap. 28.

*Musca de ioridhota melati vuntlio,
En thymon d' ai meliata tito kporoioti.
Musca γωv εριστασα θυμιε θυμο τε πολυ.*

Eximie Xenophanes nullam diligebat gloriam, pro qua non laborasset.

Ipsius Diuinitatis, cuius licet patientia immunis, experietque laborum sit, non est gloria; quam ex illis ostentauit nobis, ampliauitque in specie, & ad exemplum suo modo. Maligne cogitauit de suprema illa actiosa & optima mente Hermodogenes, otio & inefficacia mollem putans: elegantem tamen ab Afro resutatus ita: Amplior gloria eius, si laborauit. Fecit Deus mundum,

non

non tantum videt, non tantum fruitur. Ex his quid putabis dignius gloria, nisi fecisse: Quid gloriosius, quam fecisse gloriam. In ipsa quietis diuina memoria & celebritate, gloria laborum promulgatur mortalibus, quorum penum pati est. Ipsum preterea vltimum potentia diuina quasi erudite iam, & quid peritius molitute, ad extremum reseruatum factum precipua laborandi forma formauit. Non imperans Deus fecit hominem, vt reliquam plebem mundi; sed operatus, & quasi figulus laborans, fecit faciens. Animal vnum regium, beatitudinis capax, ceremoniam laborum inangurat felicitati & similitudini suae. Antè doceatur homo, quam sit: prius exemplum vitae, quam vitam capit: antea ablegatur otium, quam locum habuit. Dedit quoque & in anime donatione specimen laboris, spiratione ingerens limo, tanquam pra laboris anhelus respiraturus. Vniuersa ad obsequium hominis creata ipso creationis modo pro imperium erudit & dicant obedientia humana: hominem vero dominio tunc, postea & labori, & Dominus ipse, & quasi laborans fecit, vt originis suae affectionem contraheret homo, & affectum oppignoraret Deus, magis suum reputaturus hominem, magis dilecturus, credo, iuxta Xenophanis gustum. Labor quoddam est superpondium amoris.

Tantum preterea ornamentum, siue patientiae, siue patiendi est, opinor, vtriusque, (labor enim ex se quoque bonus est, etiam non propter

Cap. 29.

K 2 pter

pter tolerantiaꝝ bonum,) vt in fidem virtutis, in argumentum Philosophiaꝝ suam ostentantur Samij diatam, Stoici seueritatem, Cynici rigorem, Gymnosophistaꝝ crudelitatem, vsque ad desperationis, aut insanie facie. Omnes de patientia subornabant sapientiam, aut sapiendi statuum substruxere. Omnis se de tolerantia probauit Philosophia, falsa simulans, vera ostendens. Aedius, postquam mercatura gratia missus à patre in Graciam, Philosophiaꝝ dedit operam; post reditum plagis acceptus, patientissimè ferens, roganti patri, quid in Philosophorum schola didicisset, Hoc, inquit, vt patris iram commode perpeti possem. Idem disciplinaꝝ testimonium Zenonis alumnus perhibuit. Maius Possidonio periculum fuit: etiam volentes ipsos dolores maledici non exaudivit: Nihil agis, dolor, aut quamuis sis molestus, nunquam te tamen confitebor esse malum. Ita se curioso Pompeio Philosophum dedit. Sed & Dionysius Heracleotes, cum non dissimulauit, non potuit simulare Philosophiam, quam vna cum patientia possideat auctoritas, & augustum illud, quod in virtute miramur, à constantia sustentatur.

Cap. 30.

Hoc praestat patientia, quod spiculatores Regi ad maiestatem, & securitatem: & tutum, & verendum facit. Satellitium animi, patientia est: in sua maiestate seruat virtutem; virtuosum in securitate, ne mala malefaciant. Est velut tutelare quoddam Numen miseris, & custos afflictorum spiritus. Meritò illam Halitgarius dixit

dixit custodem conditionis nostrae. O quanta gloria virtutis, cuius satellites est, quae est Regina rerum omnium, patientia! Ipsa vtrique non solum Philosophiaꝝ character, sed & Christianae tessera est militia, stemma dignitatis. Hanc non suspiciunt modò impatientes; reuerentur & irati. Abraames caesus, obrutusque ab infidelibus, integro oppido, non tantùm restitit, sed felicius Alexandro, ocyus Caesare vicit. Machina, patientia fuit: tormentum inde iaculatum, veneratio sui, admiratio. Demum rogatus etiam imperauit; in Praesidem, in Patronum, in spem denique suam alieno ambitu electus, à quibus ante experimentum tolerantiaꝝ in rudera & funis abiectus. Postea maiestatem virtutis contemplati, arbitrium rerum suarum penes illum locarunt, regium quid & imperio dignum longanimitatem adorantes.

Verè quidem ait magnus Leander ad religio-
Cap. 31.
 sissimos Patres Toletanos in tertio cœtu: Patientia æmulatores suos, aut superat, aut lucratur. Hanc etiam vim nouit Solon: cum accusaretur, quòd despuentem in se toleraret: Piscatores, inquit, vt gobium vnum capiant, parantur se aqua marina conspergi; ego idem ferre non sustineam, vt hominem capiam: Nescio, an ceperit; cepit, piscatusque est regnum noster Ioannes Fernandus, piscator Christi, Xaueri que comes. In truiuo pro concione de mysteriis nostris diserebat, cum praerens Ethnicus in faciem concionantis collectum in ore sordidum spurum scree-

K 3 uit:

uitille inturbidus, ne verbo quidem, sed nec gestu reddito, (percellit, fulminat interdum vultus sine tonitru,) tectit, eodem pertexens tenore sermonem; deinceps tamen superuacuum post exempli rhetoricen. Auspicium istud patientiæ fuit Amanguciana, Iaponicæque Ecclesiæ. Tunc primus (& illatenus nemo) omnium conuersus, qui vidit documentum patientiæ, inuidit genus Philosophiæ diuinum: aded quaestiuosa industria, patientia est, & compendiosa vincendi ars. Salutare fuit Pimenij monitum: Malitia nunquam superat malitiam: per bonitatem vincas malitiam. Sed, etsi possemus superare vitio vitium, cur non hanc gloriam referuabimus virtuti? Eadem patientia per incurtam victoriam domuit Motois æmulum suum, à quo fugerat fortissima fuga modo, non offenderet, non dico, manu, (humeros solùm, non lacertos patientia habet,) sed ne aspectu. Mox quaesitus fuit: recluserat se vltro in custodiam, reum se fertians inimici, hoc solo, quod aliis potuit irasci: sed audito aduentantis æmuli nomine, tunc impatientis solùm patientiæ, tunc violator sui carceris, arrepta securi fregit ostium, ad hostem accurrat, & quasi qui offenderat, ad pedes prior corruit, excipit hospitio & conuiuio. Dixerim ista, vt videris iam, quàm sit efficax organum tranquillitatis, & felicitis, pacificæque vitæ, tolerantia: siquidem in alieno solo fructificat pacem, & mitigat extraneos. Quàm fecunda erit ibi, vbi sata est? Quantum alit patiens virtutem propriam, quæ

quæ aliena etiam vitia non patitur?

Ceterùm, Leander diuifum dixit: ego copulo, *Cap. 32.*
& dilato. Patientia malos superat, aut lucratur: sed mala & superat, & lucratur. In homines valet, in fortunam præualeat: facit, vt feruiat vel inuita virtuti. Non honorarius duntaxat titulus eius est, habet & suos magnos ad virtutem quaestus. Verè Theologus adfabulatur apud S. Maximum: sub arbore illa, quæ refecta pullulare in fabulis celebratur, & cum ferro certare, quæ, vt Poëtarum verba vsurpemus, *δυνατόν ἔχει τομὴ φέροι*, sapientem putat velari. Elegantissimè ait: *Ἐμοὶ δὲ δονεὶ σαφὲς τοῦτο εἶναι τι ὁ σιλόσοφος, ὃς ἐυδοκίμει τοῖς πάθεσι, καὶ ὕλην ἀπεισὶ ποιεῖται τὰ λυπηρὰ, καὶ τοῖς ἐσθλοῖσι ἰγκάλει σπείθειαι.* Etenim, sapiente patiente,

Non hydra scilicet corpore firmior.

Feracissima bonorum damna tolerando facit, per ipsa vulnera nonus spiritus bibit, arduus reuertat sic vigor, suo cruore irriguus est:

Diuis ut illex confa bipennisibus,

Nigra feraci frondis in algido,

Per damna, per cades ab ipso

Ducit opes, animiisque ferro.

Duplex itaque patientiæ beneficium est, minuere damna corporis, & inde augere animi bona: siue, vt proprius dicam, vnum est officium, & id diuinum, damna conuertere in bona. Optime Nazianzenus:

Πέφυ δὲ λώπης οἶδα μακροθυμίαν.

Concoctio, & digestio ciborum ista quotidiana

K 4

miracula

*Cum moria
viciu, seclia
pullulat.
Misi viciu
detur simile
quippiam es-
se vir Philo-
sophus, quò
infortuniæ
illustratur,
& molesta
quæque in
virtutis ma-
ximum tris-
fundit, ipis-
que aduersis
venustatur.*

Cap. 33.

*Concoctio
molestia noui
longanimita-*

miracula facit: res mortuas anima donat; extraneas in suam substantiam & formam, vt se reformet viuens, ducit. Non aliter per patientiam, suam calidissimum virtus stomachum, in se, in sui commodum transformât incommoda. Lupini amari aqua macerati dulcescunt, & nutriunt: adueritates ipsas patientia macerat, vt iis saginetur; illas facit se, & patenus se illis reficit. Subsiliunt e plagis quædam animo diuinæ luces, velut scintillæ e silice afflicto. Quod minus hæret corpori anima, quod minus sensibilibus incumbit; eò rationis, diuinorumque capaciore, & magis sui est. Quæ clasa isto carneo sepeo caligat; fracto, & percusso ad lumen aliquod euigilat, quasi per scissuras demissum. Corporis vulnera, fenestras sunt mentis, quibus cælum respicit. Cæterum, & lux animi est annona, inde vescitur diuinis. Sublimiter sapientissimus Gregorius inquit

Vna alimonia omnibus optima vesci mente magni Dei, & trahere ex splendide Trinitatis lumen immensam, Quis nouit, an viuere sit, quod vocatur mors: anque antiqua vita? V-

Τροπὴ μία τῶν ἀρίων
δαίνυται μεγάλῳ θεῷ ὄντι, ἵδὲ φανῶς
ἔλκει ἐν Τριάδι ὁ σῆλας ἀπ᾿ ἑλόν.

Ipsam mortem, quam introduxit impatientia gulae inuiscam, siue, vt noster Zeno ait, indigestam, vorat, digerit, transubstantiat patientia in vitam, in se, dum erudita in Abele, docta in Christo: vt iam paradoxum non sit illud Pyrrhoniis, inter mortem & vitam interesse nihil; nec ad exaggerationem illud Euripidis:

Τίς δ' οἶδεν εἰ ζῆν ἢ δὲ κέκλιται δαίνῃ

Τὸ ζῆν δὲ δύναιεν ἐστὶ; Πλάτῳ ἕμῳ βροτῶν
Νοσοῦσιν

Νοσοῦσιν οἱ βλάπροντες, οἱ δ' ἀλμῶντες
Οὐδὲν νοσοῦσιν, ἵδὲ κέκλιται κακῶ.

Næ bona vita vitalem mortem, dum patitur, facit.

rursum
homines a-
grotant vi-
uente: de-
functi autem
nihil agrotant, nec ma-
la patiun-
tur.

Cap. 34.

Potro sapientis opus est, quædam æmulo mortis. In patientia expressam videbis. Deserit per illam ergaltulum suum animus, & in conspiciuum vadit. Etenim ardente, aut fluctuante frivolo isto nostro corpusculo inuaso doloribus, cruciatibus, aliisque satellitibus mortalitatis, & iam penè domum ingressis, velut in illuue post magnos imbres, cum pauimenta vnda vestiuat, refugit habitator ad superiora domus, vbi naufragante solo, clementiori, minusque severo vti-tur dio. Sic anima super lecta se tota colligit ad mentem, post cuius limen laborem relinquit, dum ima corporis, velut sua sola, deserit. Ascendit, quò non ascendit dolor. Grauisimo pedum dolore vexatus Agefilaus inuisentem se Carneadem, mœstimumque exire statim volentem, nescio cuius insolentia impatentem, (in more est, mala non reuereri optimos: nullam veniam natura impetrant virtutis priuilegia,) acciuit: Mane, inquit, Carneades: nihil enim illic huc peruenit. indicatis pedibus, & pectore. Ostendit ita, licet pedes doluissent, immunem animum, nec ab imo cruciatum ascendisse illuc, quò se receperat in sublime. Ibi hoc geminum bonum mens obtinet, minus affici cum corpore, semota ab illo, longiusque a sensu stans, proinde à dolore, & vicinior Deo ad liberos radios

K 5

fruitur,

fruitur, velut è solarío, caelo semper securo animis, conscientiam potiùs, quam sensum doloris habens. *Inde* ab eminenti tutus despiciet ima, vt qui è fenestra cædi gladiatores spectat. Constantiæ beneficio posthuma suæ libertatis priuilegia etiam victus animus prægustat. Mors soluit animam è corpore, rumpitque arctissima vincula, vt tota euadat sursum, diuinisque copuletur. Patientia, si non dissoluatur, laxat animam: velut catenam suam producit, vt conspatiari latius valeat. Si non euellit, dimouet à corpore, & ferè totum hominem in animum reducit. Prolixæ religatus recte intra suum ambitum solutus, liberque est. *Quin* & metis in se collectus ardor, velut per antiperistatim, aduersitatibus irritatus magis accenditur. Nunquam ignis robustior, quam inter aquas; denso in nubilo ocellus parturit fulmina: ita igniculus mentis, cum clausi omnes meatus voluptatis; quo camino calens spiritus in fumum dissipatur; tunc erumpit in alta valentiùs, ipsum post se trahens interdum corpus, quod suffuratur passioni. Maior est leuitas ignis, quam terræ grauitas. Magnas turres & montes imparis vis ignis attollit.

APPENDIX II.

Præcautio penitentiorum.

Cap. 35.

SEd ad patientiæ vim circa mala redeo, solidiori iam laude. Hactenus potentem illam

iam prædicauimus aduersus fortunæ potentiam; aduersus illa, inquam, quæ videntur mala, solum quia videntur, non quia sunt; nisi quod iam, quia videntur, sunt; ignominia, dolor, inopia, quæ suis postea defendemus titulis: namque illud in secleribus fortunæ malum, aut maximum, aut solum est, putari. Quare vana & frigida gloria esset patientiæ, quod hæc mala inania & friuola tollat, aut toleret: & ibi dumtaxat posset, dum mala non patimur, sed fingimus. Laus eius vera est, idèd in vera mala posset: non, quia portat; sed, quia tollit non, quia fert; sed, quia aufert. Etenim, verè mala pati, solum est male agere, cuius quia causa est, & patitur, impatiètia pessima est. Optima verò patientia, quia non patitur. Hoc genus pessimum mali, idcirco maius est; quia non videtur, cum est; & nisi, dum fuit, videretur, actum de bono esset. Hæc solennia, vitia sunt vitii, aditus mendax, exitus crudelis. Mali passio; mala, inquam, actio inde suam malitiam ostendit, quod tam efficax sit, vt, cum non sit, sufficiat dolori; & tam maligna, vt cum sit, vt sit, sufficiat dolo. Se negat, quantum sit, cum est; explicatura, cum fuit, ad cruciatum animi. Quantum in se erit, cuius ira lædit vmbra? Quare, qui vitam beatam, gaudium, pacemque percipiat, hoc præcipuum curet opus, curare nullum, cui non subscripserit virtus. Quæ pax, & securitas erit viciscenti se (quid amplius crudelitas velit?) proprio arbitrio? Quæ vita suo se (quid plus ira velit?) necanti marte? Quod gaudium torquenti (quid

(quid ultra iustitia expectat?) aut torturo se conscientia iniqua, etiam si in vlnis fortuna pacificis mulceat. Nullum satis est fomentum extrinsecus eius frigoris, aut caloris, quod minus febricitans corripitur. Hyemis, æstatisque iniuriis resistimus: rigorem, aut æstum intestinum necesse est pati. Ita conscientia repugnare non possumus, etiam si fortuna nos iuuet.

Cap. 36.

Quidni? Maior dolor conscientie sui est, quam perpatientis hostilia: sicut maior est calor, qui à præcordiis, & febris per artuum medullas surrepit, quam quem morfu Caniculæ irritatus Sol iaculatur è cælo. Quæ atrocior Amestris alicuius, aut Gyfenis, aut Pherotimæ, aut Perilli ita pœna miseris & vincos torsit, vt culpa Orestem immunem, nisi se? Non tyrannus crudelior, quam conscientia, siue Sylla carcere, siue Cæditius censura, siue Sinis Isthmiaca pinu, siue Phalaris boue, siue Sciron caute, siue Faunus diuersorio.

O mites Diomedis equi, Bisfridis ara

Clementer: iam Cinnapius; iam, Sporiace, lenis.
Parricidium vindicaturi Pelusij pro flagitij dignitate, nullum hæctenus torture ingenium par duxerunt; non culleum, non viuicomburium: fecerunt quid cogitarunt, patre, scilicet, matris naturæ ferulam, conscientiam. Ad summæ atrocitatis exemplum docti, nouam scæuitiam didicerunt, patricidam sanientes triduo cogi spectare occisi cadauer, vt sic puniretur enormissimo omnium supplicio, admonitione facinoris. Ipse
Agri

Agrigentinus tyrannus ultra taurum nouit scire conscientia. Ne tantum ingenio Perilli debuisset crudelitatem, inuenit conscientie tormentum: nonnullos vita donauit, vt clamaret atrocius, non metallo, non ferro, non calido ære; sed se conscientie sui. Quin & prima patricidij pœna, conscientia fuit: primus reus mortis spectatæ donatus vita. Qui mortem prius vidit, & fecit, dignus æstimatur non minore supplicio, quam securitate vitæ, quam monstrauit non securam: etenim atrocibus morte malum est, vitam conscire malam. Sic, qui prior obstetricatus est morti, illatenus infæcundæ, tunc primiparæ metu mulcatur, & conscientia: ad hæc torquet, cum ipsa capitalis est salus. Ipsos mortis & generis nostri primogenitores, qui prius nobis dederunt mortem, quam vitam,

Vbi peccati genius puulor attingit;

maiores ipsa morte pœnam putarunt, viuere reos mortis. Vellent ad mortem confugere, vt se fugerent. Belle ait idem Marius Victor:

Cuperem, si forte pateret,

*Condere se barathro: vsque adeo contermina
pœna*

*Culpa sua est, vt iam miseris mortale patientes
Mortis imago iuuet; sylvæ, zumbrosque lustræ
Obtendunt, vanis solatia falsa tenebris.*

Habes iam legale supplicium, & politicum, conscientiam esse apud Pelusios, habes tyrannicum ingenium sub Phalari, habes diuinam censuram in Cæjn, habes naturalem iustitiam in Adam:
Deus,

Deus, ratio, natura, & furor ipse in hoc non desipiens testantur, acerrimum esse testimonium sui.

Cap. 37.

Ad hæc, seuitiæ magnitudo cum certitudine certat. Nemo tyrannorum fuit, qui alicui non indullerit; nemo, quem aliquis non euaserit; nemo, quem fratres nunquam sefellert: conscientie solum seueritatem, nec uenia, nec fuga, nec fraus illudit. Non flexile illi cor, non pernice nobis pedes, non amicis manus, aut astuta, aut valida, ut vel dimitti, vel elabi, vel liberari possimus. Nemo à se, & extra se curret; nemo sui est præuicator cordis; nemo in præteritum ualet. Peccasse, ineluctabilis tyrannis est animi. Laxè à Victore dictum:

Contermina pena

Culpa sua est.

Item & à Platone, *de Rep. lib. 9.*; iniuriæ multæ; ab Hesiodo melius, *in Scæuis.* Non consecrata est pena culpæ; sed potius coartanea, aut collatanea fortasse soror. Cum ipso scelere nascitur, & ex ipso, soror, siliæque est. Non autè editur facinus, quam ex ipso sua multæ oriatur: inque ipso peccaturi pectore dum concipitur malignitas, iam grauida est, imò puerpera suæ penæ; pari ac multibus fræunditate, quibus fetus foetui inest, in ipso utero concipiunt. Quia ipsius culpæ ipsa est maxima, & prima pena: nullum non capitale scelus cuique apud se est, etiam post indulgentiam omnium.

Cap. 38.

Nullus sui asylum habet. Qui malè egit, nul-
lam

lam aget bonam fugam, ubi, licet tutus sit, securus maneat. Pauescit, ubi putauit non metueri: non timebit inimicos, & erit in se; quid timeat. Fugit licetorem, euasit speculatorem: non sufficit, se tenebit. Formidabit etiam tutus, etiam tuta. Non animo potest confidere, etiam qui fidem in tyranno inuenit. Puto simili supplicio in nos naturam animaduertisse, at barbari illi, qui damnatos uinciebant cadaueribus, ut foetore torquerentur. Alligatum nobis supplicium est post culpam, cuius cadauer restat, pauor, pudor, &

Nocte, dieque suam gestare in pectore testem.

Ad hæc, cum omnium malorum solatium, cruciatumque delinimentum, cæteris in nos seuiuentibus, quisque sit, & ultimam sui periculum, cum à ratione auxilium postulat, hoc etiam deest peccanti, cuius cruciatum anget ratio, quæ reliqua mitigat mala.

Itaque non solum rea est fortuna nostratum miseriarum; nos ipsi armamus tristitiam, in eius ligamus manu gladium nos cruentaturum, perduelles, perfidique nobis. Plus torquet malum opus, quam mala fortuna. Non solum affligit nos, quod casus fuit; sed, quod electio nostra. Miserimum genus miseræ, iudicio proprio fieri miserum. Plus tristet, quod facinus, quam quod patimur; quod contingit, dico. Nullum ita molestat damnum, quam conscientia damnans. Equidem reor, solum infortunium est opus malum. Tam pessimum, tam misera res malicia est, ut
tunc

Cap. 39.

tunc prosperari credas, cum torquetur. Non alio iusto titulo fortuna dici potest mala, nisi quod pro malis, & malis plerumque fideiubeat, cum bona est. Huic quoque tanto, id est, vero damno patientia medicatur; sed supra se eleuata, & partim in specie æmulæ suæ iracundiæ, vt iam ad alienum impatientiæ titulum transeat. Sic loqui liceat, & saltem pro vincetium lege à victa cognomen vsurpet.

Cap. 40. • • Igitur, quemadmodum fortunæ remedium exhibuimus, ferriiua huius infortunij maximi & veri medicamentum redhibemus, non ferri. Dissimiles morbi exigunt non similes medelas. Venenum fortunæ est patientia, & aduersus diros illius morsus hæc theriaca iuuat: sed impatientia culpæ est amuletum conscientiæ; quamuis & huius impatientiæ basis, summa patientia sit. Fortuna mitigatur vulgari arte, adulatione, si approbetur, quæcumque fecerit. Conscientiæ dolor censorio præseruatur more, si reprobetur, quæcumque fecisse pudebit. Fortunæ origo abstracta est, non cadit sub mentem. At malæ conscientiæ causam consilium præcurrere potest: nam non est alieni arbitrij peccare. Malum malo, pœnam pœnæ oportet anteuertere; & ne timeamus damna, timeamus damnanda. Non dolebit plusquam necesse est, qui dolet ætequam, & ne sit necesse dolere. Adiuuentum, quod aduersus sortem habemus, posterius quid est; quod verò aduersus mordentem conscientiam, quid præuium. Illud remedium est;

istud

istud impedimentum: namque tristitia, quam fors ardua immisit, potest in se eleuari; quam verò dimisit culpa, non dimissa, non debet, etiam si possit. Sicut constantia, & hilaris vbique mens, est innocentæ fructus, & ornamentum necessarium: vita & maior noxiæ, sequensque pudor, quidam innocentæ flos est, & ipse bona. Verecundia iam est infantia virtutis: propterea non est exinguenda tristitia extinctura culpam: nam nec noxia est, quæ tollit noxias. Ita diuinitus comparatum in perniciem malorum, vt aut mala infœcunda sint, aut fecunda suo interitu. Exemplum cape à natura in mulò, & vipera, ille infœcundas, hæc infelicitèr fecunda. Curauit mater natura, ne mala procederent; sin minus, ne prospera. Sterilis ille est, ne multiplicentur monstra. Aptè inquit Gregorius Cerameus: Η ἰστίσις non habuit à Deo propagandi vim: quem admodum n. qui nulli aut generis successorem minus sese præciant.

Vipera verò mater est, sed sui funeris: in hoc solum salutaris, quòd sit periculum suum. Non aliter ex culpa genitus inceror, illam tandem interimit; quare salutaris hic scelerum homicida sua donetur sospitate: nec in se abolere decet; sed in fonte, & quasi in vulua, sua culpa, præcauendo. Non volumus non nasci, si sit vnde; sed, ne sit vnde.

Quare, qui huius acerbitate sentire nolit, improbitati ipsi repugnet impatienti quadam patientia. Nemo gratis malus est. Omnis officij defectus efficitur defectu patientiæ, (primum

L

hanc

Cap. 41.

hanc officium puto:) quia difficile illud & at-
 dum, quod virtutis est, suggestum, sustinere no-
 lumus. Duo peccaturis obliuntur mala, ma-
 lum culpæ, & malum molestiæ alicuius, si ma-
 lum est: & vt ab hoc leuissimo expediamur, eli-
 gimus illud grauissimum, quod sensus non tra-
 ctet, quorum plurimum valet apud nos suffra-
 gium, si priores ratione loquantur. Sed & his
 quoque duo sunt remedia, vnus patientia; im-
 patientia alterius: in molestiam valet patientia;
 in culpam pollet impatientia. Nisi aliquid pati-
 aris, ne culpam feceris; plurimum patieris, quia
 fecisti. Præstat pati cum compendio, quo tantum
 subducimus malum, (scilicet, malum, quod so-
 lum est,) quam prolixa tortura omitti officij.
 Omnino aliquid patiendum est, aut post prauum
 opus, quia fecisti; aut antea, ne facias. Industrius
 sis, & callide parere. Alteruter ex his excusari
 labor nequit. Satius est eligere minorem; & si
 dolendum est, citò doleas, maiorem excusabis
 dolorem, alterum malum. Quid alterum dico,
 vbi non nisi solum? Tum praua ista patientia
 duas nobis subducit molestias, appendices erra-
 tiuæ est conscientia, quæ grauior est, donec ad
 poenitentiam adigat: altera ipsius poenitentia.
 Horum dolorum circumscriptio est præcox illa,
 & innocens tolerantia, cuius non leuis vlta erit,
 si cum exigua molestia duas magnas anteuertas.
 Quam salutaris est ista patientia, quæ viperæ
 culpæ, & viperino dolori consequenti obstat!
 Sed plerisque cum sit saluberrima virtus, vitus
 putatur;

putatur; non aliter reuiciunt: de quibus elegans
 Theodotus canit:

Αὐτὴν δ' ἀρῶσι τοῖσι μετάνοιοι ἔργα.

Ad hæc, paritur illa patientia letitiam, & le-
 renum, festiuumque animum reddit. Quid illi
 salubrius ac celebrius, quam theatrum infantis
 conscientia, vbi certant, discutiantque virtutes
 mundissimo in campo: vbi torum diuinum, nihil
 turpe horret, nihil sædum habet animus? Tunc,
 vt sublimiter inquit religiosus Theophanes,
ἐλευθερὸν θεοῦ παρὰ θεοῦ πρὸς κατὰ ἀποκρίσιν. Quid
 latius, quam quod omni tristitia, tormentoque
 resilit? Animosa, auræque illa Tiburtij senten-
 tia: Omnis vilis est pœna, vbi pura est comes
 conscientia. Namque, sicut malè sibi conscio nul-
 lum extrinsecum est fomentum; aequè & bene
 conscio nec tormentum. Quin naturale præ-
 mium conscientia est, prima virtutis palma, cer-
 tum, iutatumque brauium, dulcisque matris na-
 ture blandicia, magnam mentis lucrum. Quæ
 vsura felicior, quam gaudere semper, de quo se-
 mel laborasti? E contra, nulla infelicior factura,
 quam lucrum mali. Verè, iuxta Chilonem, dan-
 num turpi præferendum est lucro: illud semel
 dolet, hoc semper. Res perita breui tempore
 contristat: conscientia perditâ perperâ excru-
 ciat. Quæ libertas maior, quam nihil timere?
 Quam solum habet, qui non timet patientiam.
 Quid timere merito poterit, qui se non timet?
 Belle Periander rogatus, quid libertas esset: Bo-
 na, inquit, conscientia. Et alius:

*Penitentiæ
 autem opera
 illi videntur
 esse cura.*
 Cap. 42.

*Diuina sa-
 piens con-
 scientia, &
 mente Deum
 decente re-
 nuntiat.*

*Vrnam vera virtute vivere animatum addeceat
Fortiter, eumque innocium vacare aduersus ad-
uersarios.*

*Ea libertas est, qua pectus puram & firmum
gestitat.*

Seuiles, lugubresque animos, suae, inquam, pœ-
næ seruos culpa creat. Quid ingenuum, quid
læcum habere, quid audere potest ille, cuius
mens sibi conscia facti,

*Præueniens adhibet stimulos, terræque fla-
gellis:*

*Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec qui sit pœnarum denique finis.*

*Atque eadem inquit magis, hæc, ne in morte gra-
uis am.*

Hinc: Acherusia fit stultorum denique vita.

APPENDIX III.

Actiones honeste alunt latitiam.

Cap. 43.

Propterea ad latitiam, & quandam animi
festiuitatem pœnem, magnum pondus rectæ
actiones sunt, quibus incumbendam est impor-
tunè: illud enim hominis est pensum, dicam &
mysterium. Accepta celo victima manus est.
Veteres Lusitani abscissas captiuorum dextras
Dijis offerebant. Non alienam tu, sed tuam offer-
to. Vitiosus laus est, solum sine vitii esse: nam
ne claus est, nisi quatenus indulgemus aliquid,
adula

adulamur: que corruptissimis moribus. Eò res ve-
nerit, eò contractus est pudor, vt minor malitia
pro virtute sit. O angustam! ô malignam glo-
riam, solum inter malignos non esse! O vitupe-
rabilem laudem eius, cui non alia sit, quam non
esse vituperandum! Sine vitii esse, non est bo-
num esse. Aliud est, esse non malum: aliud pro-
bum esse. Non esse malum, vix non erit malum:
fortasse & adhuc malum est: vix & dubio iure
vituperio liberabitur: nam posse, bonum esse, &
non esse, ob viciniam saltè malitiæ, iam non bo-
num est: laus autem non est non mali, sed boni,
& de bonis. Igitur non sufficit nihil peniten-
dum agere; sed agere, de quo fit gratulandum.
Illud oportet cauere, aliud esse bona facere, aliud
bonum effici: quatuor & bonum non fies, nisi
bona facies; sed non, quia bona feceris, factus es
bonus, nisi feceris bene. Virtus, quæ modum im-
ponit rebus, maius interdum momentum habet
in modo; quàm in rebus. Quid præstat tibi bo-
na facere, nisi bene? Idem ac scribæ delineanti
pulcherrima elementa, quæ deinde litura suf-
fusa obliterat. Desinit esse bonum, quod non
bene est. Expungimus id ipsum, quod facimus,
si non cum suo modo & mundicia. Quod excel-
lentius quid agas, puriorem & defecaram ibi
bonitatem naua. Exigua macula olei deformior
est in Attalica veste, aur purpura, quàm grandis
in vili sago.

Mus armenius suæ pellis candorem seruat Cap. 44.
intemeratum, etiam cum discrimine vitæ. Vilif-

simè se taxat, qui minoris aestimat virtutem, quam animalia cutem; apud quem plus valet viuere, quam pulcherrime viuere; plus anima, quam pudor; plus vita, quam viuendi causa. Egregie Ennius:

Præter propter vitam viuunt.

Namque propter aliam causam, quam vt uiatur, uiuit. Indignus est vita, qui propter illam uiuit. Causa viuendi dignissima, virtus est. Quid amentius, quam ipsam vitam facere causam reiciendæ virtutis?

Et propter vitam viuendi perdere causas?

Quid infelicius, quam non moriendo fieri dignum morte? Puer noster Pelagius, ne albos suos mores contaminatos videret ab lasciuo Haddarraghmano Rege, atram mortem maluit: tantò maiori gloria, quam Damoclis, ne libidine Demetrii turparetur, se interficientis. Quantò maioris animi est pati fatum, quam facere: sustinere virtutem, quam fugere vitiosum? Non vnâ, sed plures mortes tulit Pelagius, ne vnus pudor eriperetur; quor, scilicet, membra sua ante se vidit mortua, manus, tibias, brachia resecta; scilicet, vidit se mortuum, antequam esset. Sine manu, & brachijs præualuit aduersus potentem Regem. Aliis pretium pudoris singularius fuit, Nicetæ lingua, Amiano oculus, Apolloniæ dentes, Margaretæ nasus, Agathæ mammilla, Brigittæ os:

Laqueos natura tenendis:

Ipsa suas facies fabricat insidias.

Forma

Forma pudicitia, deformitate citius seruat; atque elegancia virtutis, contemptibili fronte.

Sutor arrogans est de elegancia calcei, qui *Cap. 45.* solo & sordibus laborat: homine abiecti & negligenti animi erit in lepore virtutis, cælo & Deo natæ? Quilibet opifex facit, vt nullius pateat iusta oburgationi opus artis: cui humanæ artis opificum egregium perfunctorie agemus? Totum pretium hominis, opus est, vt arboris fructus, atque sine pretio est pretium boni operis. Fac te pretiosum bene semper operando: arbitrio tuo stat dignitas tua: si bene operaberis, bonus; si optime, optimus eris. Vniquisque filius est operum suorum: rarum generationis genus, esse ab iis, quæ a se sunt. De hac prosapia gloriari etiam bonis licet. O summam fauorem! ô vnicum priuilegium rationis! arbitrio suo posse bene fingi: qualis vis, potes esse. Ipse Creator noluit limitare bonitatem tuam: tui sis peritus faber, & exomator pro voto, pro ambitione. Quid, si bonus ab amico, à vicino esses, sine manu, sine vilo suffragio tuo? Nequit hoc fieri: peculium cuiusque & sudor, bonitas est. Vna est virtus, quæ mutuo non accipitur, contra fortunæ morem. Sed fingamus id: non tanti deberet fieri. Præstat, neminem fecisse te sine te bonum, vt posses fieri sine vicino meliorem, fieri optimum. Ipsa illa omnipotens manus, genitrix hominis, elaboratione sua humanam formationem honorans, & sanctificans, ad imaginem diuinam te finxit, vltimam manum

L 4 non

non sine te positura, vt similis fieres. Aliud est esse simulacrum, aliud esse illud simile: sunt enim imagines patrum respondentem archetypis. Ad polituram autem & linam tua manus, tuaque studia expectantur, ne vastam & rudem statuam Dei relinquant. Si peritissimus artifex, qualis aliquis Phidias, dimidium domtaxat factum touis Olympici simulacrum relinqueret, interim occupaturus sterquiliniis amouendis, & præ cædio eximij operis vacare ruderibus & stercoij: quid sanum putares in illo? Anne & saniozem te putas, si cæno deditus, forde & fece vitæ distentus, infectum relinquis spirans simulacrum Dei? Putas sine Deum mancum, cum Diuinitatis statum sine manibus relinquis? sine operibus bonis, dico? Putas cæcum, cum sine oculis, sine prudentia & virtutis face? Putas truncum, cum sine capite & cerebro, sine ratione & mente? Putas claudum, cum sine pedibus, sine gradu ad bonum? Monstrum enorme Deum pingis, dum te non componis, & integrum reddis. Τὸν θεῶν γὰρ οὐκ ἀγαθὸν τύποι εἶναι κατὰ ἀρετῶν τόποις, inquit nūque virtutis chara

Diuinarum
donorum typi
sunt mores
secundum virtu-
tatem.

Quibus con-
uincitur Deus
sicut homo ha-
bens pro cor-
pore studiosos
illos mores,
pro anima
sciētia verba
in spiritu,
quibus Deos
facit, qui di-
gni sunt, do-
turi chara
seruati.

Cap. 46.

Hære, incumbere tanto operi, nec vacet labor pretiosus. Operare semper: perfice expectationem

nem & spectaculum, non Græcia; sed cælorum, & Dei. Memento hic dumtaxat pingi æternitati, æternam laudem habiturus à Deo. Artifex simulacrum in plurium oculis & iudicium venturum, exquisito, instantique curat conatu: exhibiturus es te imaginem vitalem diuinæ mentis, conspiciendam, examini indamque à summo virtutis Magistro, ne quid obliquum, ne quem fictum, adulterinumque colorem admisceas. Nihil nisi solidum, rectum, genuinumque placebit. Ne sint opera, victimæ fictæ Milicho Ioui oblata. Cur mutilam animam habere vis; seu, quod deterius est, partem eius meliorem mortuam? Membrum abscissum malles, quam mortuum; tunc solum desiderares, sed non te etiam impedire: quomodo immortalem animam morte agrotantem sustines, scilicet, in eximio suo membro, & cerebro, paralyti mentis affectam, cum desideas, nec opera mente digna naues? Vacat in te frons illa decoris humani, & gloria animi, ratio. Perinde atque aliqui artus mortui solent inutiliter herere vegeto cætero corpori, vt solum sint oneri: sic & pars, & velut caput animæ, mens mortua iacet, dum torpes, dimidiatum animæ, integrum virtutis cadauer gestans, inertiam boni operis. Vitæ sacramentum, operari est: quare & vitæ rationalis, iuxta rationem operari. Dum cessas, parentheſis vitæ est otium. Interim non viuus, dum nihil agis.

Desidia est mors superstes, vigil sopor. Vacua Cap. 47.
est vita, quam non implet cura bene viuendi.

L 5 Verè

Verè dixit Possidonius, vnum eruditorum diem plus placere, quam ineruditorum longissimam artem. Quidni? Anteferenda est vna hora bene exacta, vnum momentum, immortalitati, non solum peccanti, sed otianti. Sacra res tempus est; e caelo ortum habet motu & conuersione orbium; inde oritur, vbi aeternitas viget: ad suam originem reducendum est, & in tempore quaerenda aeternitas. Diuinitatis speciem partim representat; patet, quid sit; latet, quid sit. Plus inuisibile est, cum praesens est: dum contemnimus illud, quasi sacrilegi erimus; dum amittimus, homicidæ nostri. Frustrà viuunt, qui non bene; at, qui malè, pessimè iam moritur: mortem vitium & sensibilem patitur; mors est, quatenus sine fructu vitæ; sensibilis, quatenus cum damno & poena. Illud solatium mortis multis fuit, quod sensu careat. At vitium, otiumque, maligna mors est, cum sensu est: ferax mali, sterilis boni, vt inculex terræ tribulos parturiunt.

Cap. 48.

A vite tua racemos petis, ab aruo segetes, cur fructum tui contemniscur nullum tui usum habebis: Esto tui usufructuarius. Tu tuimetiosus fundus es, ferax praedium, felix planta; & qui expectas à tuis fructus, cape prius à te. Opera sunt fructus hominis, & poma caelestis arboris. Vitis racemos, arua frumentum, cum non sibi fructificent, dant, quantum possunt. Si pro libito terra germinasset, non trigessimum, centesimum protulisset: si nihil, quam ingrata colono! Tu tibi fructificas, & pro libito; cur angustos

gustos tui protuentus facis? cur coarctas te, & limitas fructus tui dulcissimos tibi, gratos aliis?

Virtus similis mihi videtur musicæ: in pri-^{Cap. 49.}mis virtuoso placet; deinde etiam vitiosis, qui, quod in se non seruant, in aliis obseruant. Musica & Musicum delectat, & inertes artis. Cythara extulit Alchatoën ciuitatem, & virtus adificat caelestem. Cythara, & virtus manu agitur, & amoenat animum. Quemadmodum musices etiam est opus, virtutis diligens opera, non opus inde consistens, continua actione suam demonstraturæ vim, artificiumque. Ex liberalioribus est honestatis ars, non propter opus aliud ab operatione. Sellularij suum artificium monstrant in opere: quoquo operentur modo refert parum. Sutor cothurnum, factor togam, faber tripodem, aurifex calicem, in argumentum, & opificij gloriam iactare possunt. Quid factum, non qualiter, ab eis poscitur: possunt errando bonum opus facere, possunt & sine arte. Abiecto pennicillo absoluit ira imaginem alicuius pictoris, quam ars non potuit. Solum virtuti nec error, nec casus fauet: aded inimica fortunæ est. Si erres faciendo, etiam si bonum facias, malum fecisti opus virtutis. Potest in aliis artibus ostentari industria semel facta & suspensa de taberna artificio, sita & otio artificibus torpentibus: non ita virtus. Quemadmodum nec peritum Musicum cognosces, nisi exerceat artem, & ipse offendar chelyn: sibi specimen daturus, acturus est. Nec satis est egisse.

Res

Cap. 50.

Res vsualis, virtus est; cuius tamen vsus, non cum vsu perit: etenim, cum operatio transeuntium rerum sit, quando à virtute est, manet. Mirificum te admonebo, vt sis constans, imò vt sis immortalis, ne cures hæc, quæ manentia, consistentiæque videntur, aurum, & cæter census fortunæ. Hæc transibunt, cum minus putes. Cura, quæ tibi transire modò putas, actiones, vt rectæ sint: hæc manebunt. Audisti aliquando monitum illud: Conferua tempus. Istud est: In omni tempore habes, quod in vno benè fecisti: hoc te vbi cumque comitabitur, & rara fide, etiam in morte, etiam post mortem. Tunc, vbi amici maximè deficiunt, incipiunt bona opera maximè amica esse, vt vel inimicos concilient. Inuidia morte tua placatur, ipso cum caduere cadit; posthumas iras nescit, nec iam virtutis gloriæ repugnat; liberum immortalitati post mortem ius relinquit: hæc sacrificia solùm mortui possident, honesta vita, rectæ actiones. Quid iuuabunt conditi cum caduere thesauri, nisi restituere terræ, quod è suo viscere auulsum? Defuncto nihil. Solùm virtus insepulta iuuat sepultos. Non est formidabilis mors iis, qui habituri sint aliquid post illam: solùm est terribilis iis, quibus omnia, quæ habent, auferet. Posthuma hereditas, probitas & iustitia est, quam mors non tollit, sed attollit. Ex pruritu naturali nominis, ambituque ingenito immortalitatis, qui etiam improbos fecit aliquando, aut fieri, aut fingi bonos, opera necessaria reputa, & iuxta naturæ

naturæ desiderium. Reliqua tecum cadunt, tecum moriuntur: solùm ex mortalium rebus nequit domittit omniū mors superare, quod benè egerint. Hac parte illæsa, imò per ipsam suscitata mortem; vbi inuidiæ venia est facilis, recipatur vita.

Cap. 51.

Itaque potissimum studium cum fructu tuo, cum gustu naturæ, quid immortalæ aspirantis, ratio operum sit, maior quam rationis, si fas est dici. Plerique, vt rationes virtutis inquirerent, perdidit virtutem; vt scirent benè operari, desiderunt: vbi que modus necessarius est, nisi in iis, quæ fiunt cum modo, bona opera dico. Non iuuat sapere, plusquam iuuat vsum. Vere Iamblichus ex Samio Philosopho, Omne bonum, ait, te & vsu consistit, non cognitione. Essè bonum est benè agere. Verillimè beatus & sublimis Methodius: *Ὅσα τὰ ἔργα τῶν λίγων ἐπέλεξε ὁ θεὸς χάριτι, ἀλλὰ τῶν ἔργων οἱ λόγοι ὡς περ ἰατρικῆς, δὲ ὅν τὰς κἀμοῦ ἀεὶ σώζειν, τῶν λόγων ἔργου κυριώτατον.* In eis est ægroto ars periti Medici, nisi procedat ad manum, & applicet remedia. Non curant languentem cogitationes doctæ, sed acerba pharmaca, pungentia fomenta. Non sanatur animus subilia noscens, salutaria eloquens, sed iusta operans.

●● Est tamen quedam sapientiæ, & cognitio. Cap. 52.

num auaritia, sicut & pecuniæ; cuius delectat acquisitio auaris, non vsus. Nummus ad commercia est, & iustas impensas: sic cognitio ad operandum, iustasque actiones. Sed, sicut auari, quos

quas auidissimè pecunias congregant, condunt, ius deinceps non vsuri, nec ad pietatis officia, nec ad egeni beneficia, nec ad suæ necessitatis subsidia nonnulli egregia vitæ dogmata, subtiliæque virtutum præcepta excogitantes, negligunt eorum vsum, auidi semper nouarum subtilitatum, & sensorum argutas querentes rationes, non minus quam auari quaeritis non fruuntur; docta quadam insipientia inertes. Dicam de iis, quod Anacharsis de Atheniensibus, nummis ad numerandum dumtaxat vsi; istos & scientia. Quid est diuicis auaritia? locuples insipia. Quid sapientis desidia? doctrina stulta. Nemo pauperior est, quam diues auarus: sic nemo ignorantior, quam doctus inefficax & torpens. Natura paucis contenta est: plura superfluum, quam requirantur humanis necessitatibus. Virtus quoque paucis constat præceptis: nam, etsi impleamus documentis chartas, non est, quia requirantur, vt bonus sis: sed, vt velis esse. Lucrare te volumus; iterum atque iterum tentamus aleam: non semper benè conuoluuntur tali; non iactum feliciter semper facinus; non semper exeunt Corines: vt aliquando cadat, qui vincat, perdimus libenter paginas. Itaque vt velis esse bonus, plura necessaria sunt, vt sis, pauca. Addam ad ignominiam notam: deterior, imò stultior est doctus ignauus, qui non operatur, quam diues auarus. Defraudantur, consumunturque vsu pecuniar: at optima animi decreta, sanctæque proposita vsu pretiosiora redduntur.

Falli

Falli aliquando nos facit spes bona futuri: putamus vberi peno sapientiæ promptius operaturos. O cassam cogitationem procraftinantis! Eleganter eam Alchuius paralyticam dicit. O ineptiam ex nimio sapienti studio, ex nimia prouidentia! non dissimilem illius amencitæ, qui expectatione ferculi regij ieiunabat: iucundius dicebat, tunc epulaturum; interim fame perit. Non curamus vitam, quæ nostra est, præsentem dico: sed vel futuram, quæ nostra nondum est, & bona nunquam erit, nisi incipiat esse; vel vicini, quæ aliena est. O quam bene voto viuimus! ô quam ignauiter te, & euentu! hoc est, male semper: quia decernimus semper benè in ea, quæ ante nos albiliorum sunt morum; reuera & ad præsens sordidi incedimus fuscis, tristisque affectibus, sed pulchris cogitationibus. Sumus vt cygni, quorum pedes, etsi in perpetuo balneo sunt, nigri sunt; continua ablutione dealbantur nunquam: reliquum corpus extra aquas candidissimum est. Illa nostra vitæ pars anterior, quam præsens fluxus temporum non attingit, nec attingere, sancta solum, & pura est. Ita perpetuo negotio otiosi sumus.

Proh inertissimum ad otium animal, hominem sapientem! Superfluit in hac mundana republica Rex, si non labore, si non negotietur: superuacuis finis est, si inefficax: is vnus, cui omnia effecta sunt, si nihil efficiat, superuacaneus est, & otiosissimus, sic dixerim, ad otium. Non ornatui seruit: siue magna specie effectus est.

est. Sydera, cælum ipso sui conspectu funguntur natura sua: videri pro officio esset. Inhibeamus quadrigam Solis, & pernices incurfus compescamus: negotians illud lumen situ & inertia fidat: cesset illustratio cælorum, quotidianum pensum, clara illæ radiorum manus, quibus Oceanus iste vniuersi dispensat cuncta in officinis suis, in præcordiis terræ metalla cudit, in viscere nubili fulmina; adhuc non otiosus erit, si aspiciatur: decor naturæ est, & exornationi seruiet pulcherrimum sydus, velut honorarij aulici hoc naturæ atrium, & diuini prætorij decorabit frontem. At homo, cui omnia seruiunt, seruiet nihil, nisi sibi, nisi virtuti seruiat. Nihil placidius, imò nihil pacatius, nihil conuenientius actiuo sapiente, nihil impertinentis cessante. *Quies animi, motus virtutis est, & tumultus mentis, otium inertis.* Dicam aliud mirabilis: impertinentior est, qui nihil agit, quam qui nihil est. *Quid, si male aliquid faciat? Anne reduci velles in pristinam non entium massam, & resolu in inanitatem tuam, vnde inductus fuisti in hoc naturarum vulgus? Minus es, si cessas.* Arbor infrugifera succiditur: queres, quare? Vt non sit; nempe, vt nihil sit. *Vtilior ergo est, cum non est, quam cum est sine fructu.* Eligitur illud: igitur præfertur. In hac naturæ familia, suum cuique pensum datur: nullam otij priuilegium est: nobiliora, actiuosiora sunt & seruidiora. Respice primum agilitatis exemplum, cælum; deinde illustria, & calida elementa: proxima astris loco,

&

& seruo: e sunt. Ignis suburbium cæli est: terra torpens, & segnis, velut insula longè distat, proscripta videtur.

A S C E S I S I.

Eruderanda perturbationibus voluntas.

FRUCTUS hæcenus voluntatis, tranquillitas *Cap. 55.* etiam, & lætitiã in vniuersum exhibuimus: modum eius, vsúmque eximij instrumenti reliquum est ostendere. Non satis est monstrare, quid agas: sed quò, & quomodo, bene, aut melius. Post peritiã Musici iuuat conchæ qualitas: post pacis fabricandæ modum, restat instrumenti modus. Sæpe manus eruditi artificis ob rude peccat organum. In primis expeditum, mundumque oportet seruari: nam torpet rubigine & sorde infectum; exercitio tamen seruatur limpídum, splendídum. Ita & voluntas suæ gubernationi, & vsui impeditur sua labe, sua passionum carie, suo ignauæ otio, sua libidinum æruginè, suo denique rudere. Diuus Paulinus ait:

*Impurus amor, maculosa libido,
Rudera sion anima.*

Vsus voluntatis libertas est. Probus vsus melioris electio, eiusque, quod rationi aridet, non quod adulatur passionibus, quibus inepta suo fit libertatis vsui, & quasi conspurcata he-

M betatur.